

Örebroprojektet
Psykologiska Institutionen
Stockholms Universitet
Box 6706
113 85 Stockholm

ÖREBROPROJEKTET

Delstudier

34.

STUDIEKARRIÄRER I GRUNDSKOLAN OCH GYMNASIESKOLAN

Gudrun Lindroth
Psykologexamens-
arbete 1975

Psykologiska institutionen
Stockholms universitet

FÖRORD

Örebroprojektet är ett forskningsprojekt som startades år 1964 för att arbeta med problem rörande anpassning och beteende. Anpassning betraktas som en fortlöpande process som måste studeras genom att den deltagande gruppens utveckling följs under hela den period som är av betydelse för de problem som står i centrum.

Projektet har följaktligen fått en longitudinell utformning. Två årsklasser följs från det år då barnen var tio respektive tretton år gamla. Huvudgruppen barn som är födda 1955 och pilotgruppen barn födda 1952 har deltagit i undersökningarna i ca 10 år. De har nu lämnat ungdomsskolan.

I föreliggande rapport redovisas dels en kartläggning av de olika vägar som eleverna gått genom grund- och gymnasieskolan och dels en undersökning av och jämförelse mellan elevgrupper som valt olika karriärvägar. Rapporten har utarbetats av Gudrun Lindroth som psykologexamensuppsats.

Stockholm i november 1976

Anders Dunér
Projektledare

David Magnusson
Vetenskaplig ledare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid	
I	INLEDNING	1
I.1	Bakgrund	1
II	LITTERATURBAKGRUND	2
II.1	Valprocessen	2
II.2	Socioekonomisk bakgrund	4
II.3	Kön	5
II.4	Intelligens	7
II.5	Trivsel	7
II.6	Studieresultat	7
II.7	Grundskolans linjer	8
III	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
IV	METOD	12
IV.1	Rännilsproblemet	12
IV.2	Population	12
IV.3	Bortfall	12
IV.4	Gruppindelning	14
IV.5	Design	15
IV.6	Insamling av data	16
IV.7	Bearbetning	17
IV.8	Statistisk presentation	17
IV.9	Bakgrundsfaktorer	18
	Trivsel	18
	Intelligens	18
	Socio-ekonomiska förhållanden	18
	Familjerelationer	20
	Studieresultat	20

		Sid
V	RESULTAT	21
V.1	Karriärvägar	21
	Elevernas fördelning på karriärvägar i grundskolan	21
	Karriärvägar i grundskolan	22
	Elevernas fördelning på karriärlinje i gymnasiet	22
	Beskrivning av elevernas övergång till gymnasieskolan från grundskolans karriärlinjer	23
	Karriärvägar i gymnasieskolan	24
	Fördelning i gymnasieskolan av grundskolans karriärvägar	25
V.2	Skillnad mellan karriärlinjerna i undersökningsvariablerna	26
	Trivsel	26
	Mobila grupper	29
	Socioekonomisk bakgrund	30
	Relationer	32
	Intelligens	35
VI	SAMMANFATTANDE RESULTAT	38
VII	DISKUSSION	39
VIII	SPEKULATIONER	44
	LITTERATURFÖRTECKNING	46
	Bilagor	49

I.1 Bakgrund

Mot bakgrunden av arbetsmarknadens omstrukturering och ökade krav har i Sverige utvecklats en 9-årig grundskola. En av skolans målsättningar (Läroplan, -65) är "att varje enskild elev med skolans hjälp skall kunna tillvarata sina anlag och möjligheter och finna studievägar och arbetssätt som främjar den personliga utvecklingen".

På grundskolans högstadium (årskurs 7, 8 och 9) sker en successiv specialisering, som ökar för varje år. Efter grundskolan finns möjligheter att gå vidare till någon av gymnasieskolans 23 linjer. Genom att kombinera samtliga valalternativ vid de fyra valtillfällena får man en stor mängd mer eller mindre tänkbara karriärvägar. Det krävs mycket av den enskilde elevens förmåga att välja rätt inriktning. Formellt har eleven möjlighet att byta inriktning. Ett byte innebär dock ett uppbrott från kamrater och en invand miljö, och i vissa fall inhämtade kunskaper, som medför en arbetsinsats.

Tidigare undersökningar visar att valen i hög grad är irreversibla, även om något fler idag utnyttjar möjligheten att byta inriktning (Dunér, 1972; Jansson och Ljung, 1970). Det första valet kan därför antas få stor betydelse för individens studiekarriär och slutliga yrkesval. Detta viktiga val görs i en ålder då många inte uppnått den mognad som är nödvändig för att realistiskt bedöma sin egen kapacitet och relatera den till ett yrke eller till en utbildningskrav.

En mängd olika faktorer kan tänkas inverka på valet av studiekarriär. Intelligens, familjebakgrund, trivsel, skolbetyg och kön har t ex tidigare visat sig ha betydelse för studievalet. Genom att studera elevgrupper som väljer olika karriärvägar går det att få reda på hur dessa och andra variabler påverkar valet.

II

LITTERATURBAKGRUND

II.1 Valprocessen

Yrkesvalet påverkar förmodligen mer än något annat val en individs slutliga livsstil. Det kommer att påverka framtida sociala relationer, fritidsaktiviteter, bostadsstandard, äktenskapspartner och uppfostran av egna barn.

Det finns ingen fullständig teori om den totala valprocessen. En översikt av studiekarriärforskning har gjorts av Sjöstrand (1968). Enligt Ginzberg (1951) kan inte yrkesvalet ses som en enda händelse, utan som en process som pågår under flera år. Individen försöker finna optimal anpassning mellan sina karriärplaner och arbetsmarknaden.

Super (1957) anser att individen under uppväxten integrerar olika föreställningar om sig själv till en självteori. Denna självteori försöker individen besvara och utveckla i alla sammanhang, även i yrkesvalet, som anpassas till den bild av sig själv som hon skapat sig.

Liknande matchningar mellan egenskaper hos individen och yrkesprofilen har andra forskare berört (Roe, 1957; Holland, 1971).

Dunér (1972) beskriver en modell för yrkesvalsprocessen som bygger på perceptionsteorier. Den består av tre delar: (1) till stor del omedvetna processer som leder fram till ett urval av aktuella och acceptabla valalternativ och (2) matchning av perceptionen av dessa alternativ mot självuppfattningen, samt (3) att valprocessen består av en serie sådana specifika val under individens utveckling.

Yrkesvalsprocessens inriktning kan beskrivas i två dimensioner (Dunér, 1972): den vertikala som skiljer yrken efter utbildningsnivå, ansvar i arbetet, lön och status, samt den horisontella, som tar hänsyn till de intressen och attityder som svarar mot arbetet och de behov som kan tillfredsställas.

Det finns vissa kritiska punkter i karriärvalsprocessen, vilka har en långvarig effekt på individens utveckling (Austin, 1967). Linjevalen i grundskolan och gymnasieskolan kan sägas vara sådana kritiska punkter. I grundskolan väljer eleven mellan ett ökande antal alternativ i årskurs 7, 8 och 9. Se tabell 1. Det vore rimligt att

anta att tidigare val, som inte är specialiserade, skulle vara mindre betydelsefulla för studiekarriären än senare val med ökad ämnesinriktning. En undersökning av Dunér (1972) visar att den faktiska mobiliteten, dvs ändringen av första linjevalets inriktning, är relativt låg. Omkring 20% är mobila och de flesta väljer en lägre teoretisk nivå. Det första valet blir mer avgörande än avsett enligt Läroplan (1969).

D e t f r i a v a l e t. Alla individer förutsätts ha full valfrihet. I realiteten begränsas valfriheten av många faktorer. En individ med hög begåvning har oftast stor valfrihet, medan en individ med låg begåvning bara har begränsade möjligheter att välja. Ekonomiska förhållanden har tidigare ansetts påverka valmöjligheterna, men då nuvarande bidragssystem i viss mån utjämnar skillnader mellan inkomsttagare, borde denna variabel ha minskat i betydelse.

Enligt en svensk undersökning (Beckne, 1973) har ekonomiska förhållanden obetydligt inflytande på elevernas beslut att avbryta studierna. Social bakgrund, som utbildningsnivå och tradition och attityder och förväntningar i hemmet har däremot betydelse för valfriheten. En stimulerande och studievänlig miljö ökar i allmänhet valfriheten, men den kan begränsa valmöjligheterna då den ibland utövar ett tryck på eleven som utesluter val på lägre utbildningsnivå. En torftig och studiefientlig miljö begränsar ofta valfriheten vid val av högre utbildningsnivåer men kan ge stor frihet vid val av lägre utbildningsnivå.

Hollander (1970) fann, att pojkar från akademikerhem väljer akademiska yrken betydligt oftare än andra. Barn från hög socialgrupp väljer att gå till högre studier i mer än 50 % av fallen. Motsvarande andel bland lägre socialgrupper är en femtedel (Husén, 1969). Erfarenheter från arbetsmarknaden och mångsidiga intressen ökar möjligheterna att göra ett lämpligt val. Många gånger kan tillgången på arbete vara den avgörande faktorn, ibland rena tillfälligheter (se Dunér för en utförligare diskussion).

Från grundskolan väljer numera närmare 80 % (Beckne, 1973) av eleverna att fortsätta i någon av gymnasieskolans 23 linjer i stället för att börja arbeta. Den höga andelen som fortsätter kan tänkas förklaras dels av bristen på arbetstillfällen för utbildad arbetskraft, dels en ökad medvetenhet om vikten av en yrkesutbildning.

Valfriheten till olika gymnasielinjer begränsas inte bara av ovan nämnda faktorer utan också av krav på förkunskaper och höga inträdespoäng till vissa linjer. De flesta som väljer teoretisk linje i gymnasieskolan har i grundskolan gått i 9 g (gymnasieförberedande). Austin m fl fann att karriärutveckling bäst kan prediceras utifrån tidigare karriärvägar.

Å l d e r o c h u t v e c k l i n g. Valsituationen påverkas ytterligare av valgruppens ålder, som vid första valtillfället i åk 6 är 12-13 år, vid sista 16-17 år. Tonåringen förändras på många sätt. Kroppen är i konstant förändring, nya önskningar och intressen framträder. Psykosocialt är tonåringen i ett övergångsstadium (Douvan & Adelson, 1966).

Karriärpreferenser startar från en mycket bred bas i barndomen och blir sedan mer kristalliserade men är fortfarande föränderliga under tonåren. Hollander (1970) undersökte andelen tonåringar som kunde göra ett definitivt yrkesval och fann, att den minskade under perioden mellan 10-14 år. Val i tidiga åldrar avgörs av preferenser men saknar ofta en realistisk grund. Ginzburg (1951) talar om olika faser i yrkeskarriärprocessen. Barnet börjar sin valprocess med fantasival i 11 till 13 års ålder. I en mellanperiod avgörs valet av olika faktorer hos väljaren, som intressen, kapacitet och sociala värderingar, för att till sist övergå i en realistisk fas.

Individen måste ha en viss självkänedom för att kunna göra ett realistiskt val. Super talar om "yrkesvalsmognad", där självkänedom och en relativt stabil identitet ingår. Han betonar att matchning mellan individens förmåga och kapacitet och egenskaper som krävs i olika yrkesroller måste överensstämna för att individen inte skall göra ett felaktigt val. En elev som gör ett felaktigt val kan, enligt Super, riskera att för all framtid uppvisa ett missanpassat beteende (Super, 1957).

II.2 Socioekonomisk bakgrund

Den sociala bakgrundens betydelse är en av de faktorer som studerats mest i samband med studie- och yrkesval. Den påverkar inte bara sådana betingelser som social och ekonomisk status utan också attityder, intressen och allmänt livsmönster. Husén (1963) talar om fyra punkter, där den sociala bakgrunden påverkar elevernas skolprestation. Den första

gäller föräldrarnas möjlighet att ge sina barn intellektuell stimulans. Jonsson (1973) betonar framför allt den verbala förmågans betydelse för skolprestationen. Den andra faktorn avser föräldrarnas förmåga att direkt hjälpa sina barn i studierna och att motivera skolprestation och fortsatta studier. Hemmets känsloklimat, dvs relationerna mellan familjemedlemmarna, är den tredje faktorn. Slutligen kan familjens rent materiella förhållanden ha betydelse.

Husén (1969) fann att hälften av barnen från högre socialgrupper väljer att gå vidare till en högre utbildning, medan en femtedel av barnen från lägre socialgrupper fortsätter. Girod (1965) konstaterade också den sociala bakgrundens betydelse för fortsatta studier och för fullföljande av studier.

Härnqvist och Grahm (1960) fann ett klart samband mellan social bakgrund och tendens att gå vidare i gymnasiet. Barn från högre socialgrupper gick vidare till högre utbildning och fullföljde sina studier i större utsträckning än barn från lägre socialgrupper. Resultaten av forskningen på detta område förefaller vara entydigt.

Härnqvist och Grahm samt Dunér (1972) har använt utbildningsnivå som mått på hemmets socioekonomiska nivå. Det antyder dels hemmets förmåga att ge intellektuell stimulans, dels hemmets inställning till studier.

För inte så länge sedan var det vanligt att sonen valde samma yrke som fadern. Bondens son blev bonde, krukmakarns son blev krukmakare. Hur är det idag? Begreppet yrkesarv används av forskarna för att beteckna sambandet mellan föräldrars och barns yrkesval. De flesta undersökningar rör jämförelser mellan far och son.

Carlsson (1958) fann att pojkar valde faderns yrke i större omfattning än som kan förklaras av slumpen. Banducci (1970) fann att barn vars föräldrar hade en akademisk utbildning valde akademiska yrken i större grad än pojkar vars fäder var lågutbildade. De hade också en mer realistisk uppfattning om akademiska yrken än lågstatuspojkar, som i stället hade en bättre uppfattning om lågnivåarbeten. Pallone, Richard och Harley (1970) undersökte färgade och vita ungdomar och fann att yrket, som föräldern av samma kön hade, var den faktor som hade störst inflytande på deras yrkesval. Dunér fann att föräldrarnas utbildningsnivå påverkade barnens val av sysselsättning

efter skolan. Barn vars föräldrar hade längre studietid kunde tänka sig längre utbildning. Andra forskare har erhållit liknande resultat (Reynolds, enligt Roe, 1966; Moberg, 1951).

Sewell och Shaw (1963) påvisade ett starkt samband mellan föräldrautbildning och elevernas studieaspiration. Rosen (1961) undersökte hur olika variabler som familjestorlek, födelseordning bland syskonen, moderns ålder och socialklass påverkar studieaspirationen. Han fann att samtliga variabler har betydelse, men samspelet mellan dem är komplicerat och de är beroende av varandra. Begreppet socioekonomisk bakgrund innehåller många variabler som samspelar, och det framgår inte alltid vad det är i den sociala miljön som har inflytande på studievalet och hur det påverkas. De forskare som ställer hemmets känslomässiga resultat i relation till elevens studieval och framgångar gör ett försök i den riktningen. Samspelet mellan vårdare och barn betonas i barnpsykologisk forskning (Freiberg, A. Freud, Homburger-Eriksson). Den första mänskliga kontakten mellan barnet och vårdaren blir modell för barnets senare relation till andra människor. Barnets grundläggande personlighet präglas enligt barnpsykologiska teorier under de första levnadsåren.

Roe (1957) bygger sin urvalsteori inom en psykodynamisk referensram. Hon antar att barnets tidiga relationer bestämmer barnets fortsatta intresseinriktning och då också studie- och yrkesval. Barn som inte accepterats och som har haft dåliga relationer blir inriktade på ting, medan barn som accepterats och som haft goda relationer vänder sig till människor. Hjortzberg-Nordlund och Marnell (1973) undersökte hur ungdomar väljer yrke med utgångspunkt från föräldrarelationer. Deras resultat antyder att Roe's teori kunde stämma åtminstone då det gäller flickor. Resultatet är svårt att generalisera, då undersökningsgruppen är liten, men antyder att det kan tänkas finnas ett samband mellan familjerelationer och studieval.

II.3 Kön

Könsskillnader i attityder, intressen och begåvningsprofil är mycket betydelsefulla för studie- och yrkesval. De är troligen viktigare i dagens mekaniserade samhälle än fysiska skillnader. Härnqvist och Graham (1960) har visat att pojkar och flickor väljer olika långa utbildningar. Dunér (1972) fann att pojkar oftare valde teknisk

inriktning, medan flickor valde vårddyrken. Pojkar valde i större omfattning yrke efter nivå, så som statusyrken, medan flickor valde efter ämnesinriktning. Könen skall studeras separat i undersökningen.

II.4 Intelligens

Elever med olika begåvning väljer olika studieinriktningar. Välbegåvade elever väljer i högre grad längre och mer teoretiska utbildningar än mindre begåvade. Vissa forskare (Girod, 1965) anser att begåvning är den viktigaste faktorn för framgång i studier. Andra (Husén, 1969; Jonsson, 1970) anser att social bakgrund är viktigare. Den sociala miljön påverkar intelligensutvecklingen, så att en stimulerande miljö verkar utvecklande medan en torftig miljö verkar hämmande. En högintelligent individ kan tänkas tillgodogöra sig miljön bättre än en individ med lägre begåvning. Hur intelligens och social miljö samspelar är inte klart. Alla är dock överens om att allmän intelligens har betydelse både för studieval och framgång.

Intelligens är därför en faktor som måste kontrolleras i en undersökning om studie- och yrkesval.

II.5 Trivsel

Trivsel kan ses som en anpassningsvariabel, dvs den jämvikt som råder mellan individen och hans omgivning. Trivsel får då betydelse för linjeval och studiekarriärer som delvis bygger på elevens anpassning till skolsituationen. Tänkbara mått på trivsel är kamratrelationer, individens upplevelse av sin situation samt prestation. Sambandet mellan skolframgång och trivsel har varit känt länge. Fretz (1972) fann att skolanamnes och skolanpassning var de effektivaste prediktorerna för karriärval. Dunér (1972) fann att elever som inte trivts i skolan är nedåt mobila i större utsträckning än elever som trivs, medan uppåt mobila visar en bättre trivsel. Elever som väljer en teoretisk inriktning uppvisar bättre trivsel än elever som väljer en lägre teoretisk nivå. Mått på trivsel i skolan kan användas som prediktorer för senare karriärval.

II.6 Studieresultat

Betygen är en omdiskuterad prediktor för senare studiekarriärer, bl a på grund av osäkerhet i lärarnas betydssättning. Fortfarande an-

vänds variabeln oftast som enda urvalsinstrument för inträde till spärrade linjer. Betygen kan ses som ett mått på elevens totala anpassning till skolsituationen, där samtliga tidigare nämnda variabler kan tänkas ha inverkat. Fretz (1972) fann att skolanamnes var en av de bästa prediktorerna för studiekarriärer. Austin och Myint (1971) undersökte karriärutvecklingen bland unga kvinnor och kom fram till liknande resultat. Utsikterna för elever att klara högre studier (gymnasiet och motsvarande) är bättre ju högre folkskolebetyg eleverna har (Orring, 1969). Många elever misslyckas dock med högre studier trots höga betyg. Faktorn bör ingå i en undersökning som rör studie- och yrkesval.

II.7 Grundskolans linjer

Eleverna i den 9-åriga grundskolan väljer studieinriktning fr o m årskurs 7. Ämnesspecialiseringen ökar sedan successivt i årskurs 8 och 9. Formellt är valen reversibla. Valalternativen i årskurs 7 är nummerade från 1 till 5, så att de praktiska inslagen ökar med ökad sifferstorlek. Samma princip tillämpas vid valalternativen och linjernas fördelning på övriga årskurser. I årskurs 9 väljer eleven mellan 9 linjer. Datainsamlingen på undersökningspopulationen gjordes då läroplan -65 fortfarande gällde. Årskurs 9, vt -71, var den sista årsklassen som tillämpade detta linjesystem. Skolgången är inte obligatorisk efter grundskolan, men de flesta väljer att fortsätta i någon av gymnasieskolans 23 linjer. Inom gymnasieskolan finns också ett antal specialutbildningar, t ex fritidspedagogutbildning, damfrisörskeutbildning m m. Tabell 1 visar vilka ämneslinjer som finns att välja mellan i varje årskurs.

Tabell 1. Grundskolans valmöjligheter

Åk 7. Ämnesval

1.	Tyska eller franska 5 vtr	Teoretisk
2.	Tyska eller franska 3 vtr + 2 vtr svenska/matematik	Mellan-teoretisk
3.	Tyska eller franska 3 vtr + 2 vtr maskinskrivning	
4.	Slöjd eller maskinskrivning 3 vtr + 2 vtr svenska/matematik	Praktisk
5.	Slöjd 5 vtr	

forts Tabell 1

Åk 8. Ämnesval

1.	Tyska/franska 4 vtr, engelska 3 vtr	Teoretisk
2.	Tyska/franska 5 vtr, engelska 3 vtr	} Mellan- teoretisk
3.	Tyska/franska 3 vtr, engelska 3 vtr, maskin- skrivning 3 vtr	
4.	Teknisk orientering 4 vtr, engelska 3 vtr	} Praktisk
5.	Handelskunskap 4 vtr, engelska 3 vtr, tyska/franska 2 vtr	
6.	Hemkunskap m m/musik och teckning 4 vtr, engelska 3 vtr	
7.	Slöjd 2 vtr, maskinskrivning 2 vtr, engelska 3 vtr	
8.	Slöjd/hemkunskap m m/musik och teckning 4 vtr, maskinskrivning 3 vtr	
9.	Verkstadsarbete/hemkunskap m m 7 vtr	

Åk 9. Linjeval

1.	9 g. Gymnasieförberedande linje	Teoretisk
2.	9 h. Humanistisk linje	} Mellan- teoretisk
3.	9 t. Teknisk linje	
4.	9 m. Merkantil linje	} Praktisk
5.	9 s. Social-ekonomisk linje	
6.	9 tp. Teknisk-praktisk linje	
7.	9 ha. Handelslinje	
8.	9 ht. Hushållsteknisk linje	
9.	9 pr. Allmänpraktisk linje	

Gymnasieskolans linjeval

1.	Humanistisk linje	} Teoretisk (3-4 åriga)
2.	SSamhällsvetenskaplig linje	
3.	Ekonomisk linje	} Mellan- teoretisk (2-årig)
4.	Naturvetenskaplig linje	
5.	Teknisk linje	
6.	Social linje	
7.	Ekonomisk linje	
8.	Teknisk linje	

forts.

forts Tabell 1

9.	Konsumtionslinje	} Praktisk (2-årig)
10.	Konsumtions- och vårdlinje	
11.	Vårdlinje	
12.	Musiklinje	
13.	Distributions- och kontorslinje	
14.	Beklädnadsteknisk linje	
15.	Livsmedelsteknisk linje	
16.	Verkstadsteknisk linje	
17.	Fordonsteknisk linje	
18.	Trätekknisk linje	
19.	Bygg- och anläggningsteknisk linje	
20.	El-teleteknisk linje	
21.	Processteknisk linje	
22.	Skogsbruksteknisk linje	
23.	Jordbrukslinje	

Syfte

Av det föregående framgår att vägen genom skolan innehåller många valsituationer och att valet påverkas av många faktorer. Följande frågor kan ställas: Vilka karriärvägar väljer eleverna genom grund- och gymnasieskolan? Finns det några skillnader mellan elever som valt olika karriärvägar, med avseende på variabler som kan tänkas relevanta i sammanhanget? (se litteraturgenomgång).

Hypoteser

Med utgångspunkt från litteraturdiskussionen kan följande hypoteser uppställas:

1. Ju högre teoretisk nivå en Karriärväg (K-väg) har desto större är chansen att:

- eleven trivs bättre med skolsituationen
- eleven har föräldrar med någon form av teoretisk utbildning utöver den obligatoriska skolans slut
- eleven kommer från emotionellt "varma" hem
- eleven är pojke
- eleven är intelligent

2. Elev som fortsätter till gymnasieskolan utmärks av:

- att eleven trivs med skolsituationen
- att elevens föräldrar har någon form av teoretisk utbildning efter den obligatoriska skolans slut
- att eleven kommer från ett "varmt" hem
- att eleven är pojke
- att eleven är intelligent

IV

METOD

För att nå syftet med denna undersökning kommer vi att använda oss av extremgruppsförfarande. Trots att elevmaterialet från början är stort, blir vissa elevgrupper mycket små efter uppsplätning i karriärvägar. Denna metod har vissa brister, som kommer att belysas nedan. Den har dock den fördelen att materialet blir lättare att överskåda, samt att beräkningar med mera förenklas.

IV.1 Rännilsproblemet

Undersökningspopulationen består till en början av elever. På grund av undersökningens uppläggning finns risken att vissa grupper blir så små att det kan vara svårt att dra slutsatser av resultatet. Men resultatet kan tolkas med utgångspunkt från antagandet att detta gäller för de grupper som kommer från undersökningspopulationen. Problemet med generaliseringar till andra grupper kvarstår, men en tolkning av resultatet är möjlig.

IV.2 Population

Undersökningspopulationen utgör huvudgruppen (M_{16}) inom Örebroprojektet (Magnusson, Dunér och Zetterblom), som utgjordes av samtliga ungdomar som vt 1971 gick i årskurs 9 i Örebro. Hjälpklass-elever ingår ej.

IV.3 Bortfall

Av totalpopulationens 990 elever utgörs bortfallet i grundskolan av ca 13 %, 56 pojkar och 69 flickor. Procenten är beräknad på samtliga elever i totalpopulationen. Bortfallet kan i flertalet fall förklaras av flyttning till annan kommun. I några fall har eleven varit omöjlig att spåra i skolregistrets arkiv.

Vid övergången till gymnasieskolan ökas bortfallet med ca 8 %. Orsakerna till detta bortfall är delvis andra, t ex går om årskurs 9 i grundskolan, stipendiater, samt en grupp på 14 arbetslösa som faller utanför gruppindelningen i gymnasieskolan. (Se tabell 2, sid 13.)

Det totala bortfallet är 20 %. Det höga bortfallet, trots ansträngningar som gjorts att samla in och komplettera data, kan för-

Tabell 2. Elever ur undersökningspopulationen som bortfaller under den totala skoltiden

	Bortfall		Totalt
	Pojkar	Flickor	
Grundskola	N 56 5.7%	N 69 7.2%	N 125 12.6%
Gymnasieskola	N 33 3.3%	N 41 4.2%	N 74 7.7%
Totalt	N 89 9.0%	N 110 11.1%	N 199 20.1%

klaras av undersökningens longitudinella karaktär.

I undersökningens andra del, då eleverna jämförs i undersökningsvariablerna efter karriärlinje, finns dessutom ett partiellt bortfall. Data i den delen är hämtade från enkätundersökningar, som besvarats vid olika tillfällen i årskurs 6. Elever som varit frånvarande vid insamlingstillfället faller bort, liksom elever som besvarat frågorna felaktigt. Det partiella bortfallet varierar mellan undersökningsvariablerna, vilket kommer att framgå av resultatredovisningen. Någon särskild kontroll av orsakerna till eller beskrivning av detta bortfall har inte gjorts.

IV.4 Gruppindelning

För att undersöka hur elever väljer karriärvägar genom grundskola och gymnasieskola kan val- och linjealternativ på samtliga årskurser slås samman i tre linjer enligt vertikaldimensionen (teoretisk nivå). (Dunér, 1972.) Följande tre teoretiska nivåer erhålls: en teoretisk, en mellanteoretisk och en praktisk linje. I tabell 1 syns hur val- och linjealternativ fördelar sig enligt denna indelningsgrund. Indelningsgrund för grundskolan är timplan och ämnesfördelning. I gymnasieskolan gäller det gamla gymnasiets uppdelning på gymnasium (teoretisk linje), fackskola (mellanteoretisk linje) och yrkesskola (praktisk linje). Genom att kombinera val av någon av dessa linjer vid samtliga valtillfällen (åk 7, 8, 9 i grundskolan, åk 1 och 2 i gymnasieskolan) erhålles ett antal k a r r i ä r v ä g a r. Elever eller elevgrupper, som vid något valtillfälle byter nivå, kallas m o b i l a. Elever eller elevgrupper, som väljer samma nivå vid något valtillfälle, kallas icke mobila.

Val av indelning på vertikal nivå motiveras av att eleven sannolikt har lättare att ändra horisontell nivå eller ämnesinriktning. En förändring av den vertikala nivån kan upplevas som psykiskt mer påfrestande och får sannolikt mer betydande följder för individen.

Fler teoretiska nivåer än tre gör bearbetningen svår, då antalet karriärlinjer genast blir mycket större. En delning i två grupper ger mindre information.

En kategori elever är studieavbrytarna, dvs elever som påbörjar en utbildning utan att fullfölja den. Beckne (1972, 1974) har grundligt studerat gruppen studieavbrytare bland eleverna i gymnasieskolan och i grundskolan, varför de utesluts ur denna undersökning.

Enskilda elever som byter nivå i olika riktning flera gånger (t ex åk 7 - teoretisk linje, åk 8 - mellanteoretisk linje, åk 9 - teoretisk linje) var få och ingår bara i den del av undersökningen som beskriver elevernas väg genom skolan.

Karriärlinje-grupp, som väljer samma nivå vid de tre valtillfällen i grundskolan, kallas icke mobil.

Grupp, som i grundskolan väljer en lägre teoretisk nivå än vid tidigare val, kallas nedåt mobil.

Grupp, som i grundskolan väljer en högre teoretisk nivå, kallas uppåt mobil.

Karriärlinje-grupp, som väljer samma nivå vid samtliga valtillfällen i gymnasieskolan, kallas icke mobil gymnelinje.

Grupp, som i gymnasieskolan väljer en lägre nivå än vid tidigare valtillfälle, kallas nedåt mobil gymnasielinje.

Grupp, som i gymnasieskolan väljer en högre nivå än vid tidigare valtillfälle, kallas uppåt mobil gymnasielinje.

Följande karriärvägar kan tänkas:

Grundskolan	1. Teoretisk icke mobil karriärlinje
	2. Mellanteoretisk icke mobil linje
	3. Praktisk icke mobil linje
	4. Uppåt mobil linje
	5. Nedåt mobil linje
Gymnasieskolan	1. Teoretisk icke mobil gymnasielinje
	2. Mellanteoretisk icke mobil gymnasielinje
	3. Praktisk icke mobil gymnasielinje
	4. Uppåt mobil gymnasielinje
	5. Nedåt mobil gymnasielinje

IV.5 Design

Antalet karriärlinjer blir om man kombinerar alla tänkbara valmöjligheter mycket stort. Bearbetningsmaterialet blir omfattande även om en grövre indelning, som nämnts ovan, görs. Bearbetningen förenklas om undersökningen delas upp i steg.

I det första steget beskrivs elevernas karriärvägar i grundskolan efter grundskolans karriärlinjer: teoretisk icke mobil linje, praktisk icke mobil linje, mellanteoretisk icke mobil linje, uppåt mobil linje, nedåt mobil linje. Samtliga linjer jämförs

med avseende på undersökningsvariablerna Famu, IK, familjerelationer, trivsel och kön.

I s t e g t v å görs motsvarande beskrivning av eleverna i gymnasieskolan. Samtliga linjer i gymnasieskolan jämförs med avseende på ovan nämnda undersökningsvariabel.

I s t e g t r e beskrivs elevernas övergång från grundskolan till gymnasieskolan.

IV.6 Insamling av data

Huvuddelen av data var redan tidigare insamlade genom Örebroprojektets försorg. Materialet från grundskolan låg till stor del på dataregister. Eleverna har under hela skoltiden haft olika id-nummer vid olika undersökningstillfällen. Detta nödvändiggjorde att en sammanställning av elevernas olika id-nummer ordnades. Därefter kunde med hjälp av de uppgifter som fanns i dataregistret elevernas väg genom skolsystemet kartläggas. Vissa elever i undersökningspopulationen saknade uppgifter från ett eller flera valtillfällen. För dessa elever krävdes en mer omständlig procedur. Uppgifterna rörande tillvalsämnen och linjer i åk 8 och 9 kunde till stor del härledas ur de betygskataloger, som fanns i Örebroprojektets arkiv. Betygskataloger som utvisar tillvalsämnen i åk 7 fanns endast att tillgå i Örebro, varför en del av uppspårningsarbetet fick läggas dit. Vidare grundas uppgifterna i Örebroprojektets dataregister på elevernas egna utsagor. Då dessa i vissa fall företett inkonsistens, var det nödvändigt att kontrollera uppgifterna på skoldirektionen i Örebro. En stickprovskontroll av elever som ej visat inkonsistens gjordes också. Denna visade att elevernas svar föreföll tillförlitliga.

För kartläggningen av gymnasiekarriärslinjerna, för de elever som gick vidare till gymnasieskolan, utnyttjades ett material som sammanställdes för undersökningar av studieavbrott. Genom detta var det möjligt att följa elevernas väg genom gymnasieskolan åk 1, 2 och 3. Uppgifterna från gymnasieskolan sammanställdes med uppgifterna från grundskolan så att en fullständig bild av elevernas karriärvägar genom hela skoltiden erhöles. Trots det mycket noggranna arbete som nedlades vid uppspårningen av individer saknas uppgifter för ett fåtal elever.

Övriga variabler som använts i undersökningen har hämtats från Örebroprojektets dataregister och härrör huvudsakligen från enkätundersökningar.

IV.7 Bearbetning

Data om elevernas linjeval sammanställdes redan från början för behandling med datateknik, vilket gjorde det enklare att utföra statistiska beräkningar. De enkäter som ingår i den andra delen av undersökningen var också konstruerade för behandling med datateknik. Följande statistiska har framtagits och använts i denna rapport:

(a) Enkla frekvenser för elevernas fördelning på karriärlinjer, uppdelade efter linjeval och angivna i absoluta tal och procentvärden.

(b) Aritmetiska medelvärden.

(c) Spridningar.

(d) Korstabelleringar efter frekvensdata.

(e) Variansanalys för K grupper, i F -kvot för signifikansprövning.

IV.8 Statistisk presentation

I texten i denna rapport redovisas samtliga data i absoluta tal och procentvärden uppdelade på grupperna teoretisk, mellanteoretisk och praktisk, uppåt och nedåt mobil, samt efter könstillhörighet. Tidigare erfarenheter inom Örebroprojektet visar att könsdifferenser är ofta förekommande. Redovisningen i textavsnittet visar skillnader mellan de fem karriärlinjer som huvuddelen av eleverna tillhör. Eventuella könsdifferenser betonas också.

Den totala redovisningen av elevernas linjeval vid samtliga valtillfällen redovisas i bilaga separat för grundskolan och gymnasieskolan. Övriga statistiska data i form av medelvärden och signifikansvärden finns redovisade i bilaga.

Signifikansanalysen avser skillnader mellan de fem karriärlinjerna i undersökningsvariablerna, trivsel, Famu, begåvning och familjerelationer.

För signifikansberäkning har valts variansanalys för flera grupper, som ger värden i F -kvot. Metoden har valts för att den är

lättillgänglig ur bearbetningssynpunkt. F-kvoten ger inte besked om i vilken riktning avvikelserna går, men vi är här huvudsakligen intresserade av om någon skillnad mellan grupperna kan iakttas. En *a posteriori* prövning av medeltalen hade varit möjlig, men bedöms ej som nödvändig med hänvisning till ovanstående. I redovisningen betecknas resultatet som signifikant och klart signifikant. Signifikant då skillnaderna är statistiskt säkerställda på 5% nivån, dvs risken för att skillnaden uppstått på grund av andra faktorer, t ex slumpen, är mindre än 5%. Klart signifikant kallas den då skillnaden är statistiskt säkerställd på 1% nivån, dvs då risken är mindre än 1%.

IV.9 Bakgrundsfaktorer

T r i v s e l. Denna variabel är hämtad från elevenkäten som gavs i årskurs 6 vårterminen 1968. Den mäts dels med frågan "Trivs Du bra i skolan?", dels med faktorskalan Allmän skoltrivsel, som bygger på åtta frågor om trivsel ur elevenkäten. Svaren angavs på en femgradig skala, där högt värde betyder dålig anpassning. En fullständig beskrivning av mätinstrumentet finns i Magnusson, Dunér & Zetterblom (1975).

I n t e l l i g e n s. Som mått på de undersökta ungdomarnas intelligens har använts resultatet från intelligenstestet DBA, som gavs till eleverna i årskurs 6. Följande delar av DBA användes: Synonymer, Motsatser, Bokstavsgrupper, Figurer, Kubräkning och Rymdfigurer.

Reliabiliteten för samtliga DBA test ligger mellan 0.85 och 0.90 (split-half). En viss takeffekt registrerades i årskurs 6, men troligen inte i en sådan utsträckning att det påverkar resultatet.

S o c i o - e k o n o m i s k a f ö r h å l l a n d e n. Familjens utbildningsnivå (FAMU) har valts som mått på socioekonomisk bakgrund. Familjens utbildningsnivå bestäms av den förälder som har den högsta utbildningsnivån, eller, då formell utbildning saknas men föräldern har ett yrke som i ansvar, kunskaper och färdigheter motsvarar en högre utbildningsnivå, så har vederbörande hänförs till denna.

Med utgångspunkt från uppgifter om utbildning och yrken som lämnats i föräldraenkäten har en indelning efter yrkes- och utbildningsposition gjorts i sju grupper.

Tabell 3. Gradering av föräldrarna i grupper efter yrkes- och utbildningsposition

1. Akademisk utbildning
 2. Kvalificerad utbildning, över studentexamen, men med kortare utbildningstid. Lärarhögskola, seminarier, socialhögskola, socialinstitut eller liknande.
 3. Gymnasial utbildning, gymnasieingenjör, gymnasieekonom eller motsvarande.
 4. Utbildning på fackskolenivå, institutingenjör, tandtekniker, handelsinstitut eller motsvarande med realexamen eller motsvarande linjer inom enhetsskola, grundskola som grund.
 5. Realskoleutbildning, flickskola, folkhögskola eller motsvarande utan specialutbildning som påbyggnad.
 6. Kvalificerad yrkesutbildning, yrkesskola eller motsvarande hantverksutbildning.
 7. Ej yrkesutbildad arbetare.
-

F a m i l j e r e l a t i o n e r. Mått på denna variabel är två frågor som eleverna besvarade i elevenkäten 1971. Frågorna har valts för att de visade sig vara representativa för variabeln familjerelationer. Se Hjortzberg-Nordlund, Marnell (1973) för en utförligare diskussion. Den första frågan lyder: "Tror Du att man kan lita på de flesta vuxna, så att Du kan anförtro Dig åt dem och få hjälp om Du behöver det?" Följande svarsalternativ gavs: 1. Nästan alla, 2. De flesta, 3. En del, 4. Knappast någon, 5. Nästan inga.

Ett lågt positivt värde innebär för flickor och pojkar att de har en bra relation till sina föräldrar, medan ett högt positivt värde innebär att de har en dålig modersrelation.

Den andra frågan lyder: "Hur ofta gör Du trevliga saker tillsammans med Dina föräldrar?" Följande svarsalternativ gavs: 1. Nästan varje kväll, 2. Ett par kvällar i veckan, 3. Ungefär en kväll i veckan, 4. Någon kväll då och då, och 5. Nästan aldrig. Ett lågt positivt värde innebär för pojkar och flickor att de har bra relationer till hemmet, höga värden innebär dåliga relationer till hemmet.

S t u d i e r e s u l t a t. Studieresultatet är ju en viktig faktor, som borde ingå i en undersökning om elevernas studieval. I praktiken visar det sig mycket svårt att jämföra linjerna med varandra med utgångspunkt från de standardprov i engelska och matematik som använts av Örebroprojektet som mått på studieresultatet. Eleverna kan nämligen välja allmän eller särskild kurs i dessa ämnen, vilket gör att elever som går på samma linje och läser samma ämnen ändå inte är jämförbara. Därför ingår inte variabeln studieresultat i rapporten.

I detta kapitel redovisas hur eleverna fördelar sig på de olika karriärlinjerna. Kvar av den ursprungliga populationen är 423 pojkar och 446 flickor. I tabellerna redovisas könen separat. I bilagan redovisas elevernas val i detalj. I bilagan anger första siffran i beteckningen linjealternativ och den andra årskurs. Beteckningen linje 17 betyder då att eleven valt linjealternativ 1 i årskurs 7. I den första delen av undersökningen beskrivs elevernas väg genom skolan. Linjevalet i årskurs 7 redovisar hur eleverna i åk 6 väljer linje i åk 7, vilket enligt Dunér visat i stort sett överensstämmer med det faktiska valet. Övriga linjeval redovisar elevernas faktiska val. Elevernas fördelning på årskurs och karriärvägar redovisas separat för grund- och gymnasieskola. I tabellerna är karriärlinjerna uppdelade i teoretisk (förkortas T), mellanteoretisk (MT), praktisk (P), uppåt mobil (UM) och nedåt mobil (NM). Fördelningen redovisas i absoluta tal och i procent. I den andra delen jämförs de olika karriärvägarna i undersökningsvariablerna: trivsel, Famu, familjerelationer och intelligens.

V.1 Karriärvägar

Elevernas fördelning på karriärvägar i grundskolan.

Tabell 4. Elevernas fördelning på linjealternativ i åk 7, 8 och 9 i grundskolan

		Linjealternativ						Tot	%
		T	%	MT	%	P	%		
Åk 7	Pojkar	227	53	128	30	70	16	425	100
	Flickor	297	67	114	26	31	7	442	100
Åk 8	Pojkar	215	51	174	41	36	9	425	100
	Flickor	300	68	119	27	24	5	443	100
Åk 9	Pojkar	168	40	179	42	76	18	423	100
	Flickor	224	51	167	38	51	12	442	100

Resultatet visar att pojkar och flickor i mindre utsträckning väljer en teoretisk linje i årskurs 9 än i årskurs 7 och 8. Flickor

väljer oftare en teoretisk linje än pojkar vid samtliga valtillfällen. Resultatet visar att över hälften av pojkarna och flickorna väljer en teoretisk inriktning i årskurs 7 och 8, men den tendensen minskar i årskurs 9. Flickorna väljer i stället oftare ett mellanteoretiskt alternativ och pojkarna ett praktiskt.

Karriärvägar i grundskolan. Korstabeller av linjevalet i årskurs 7, 8 och 9 med linjevalet i årskurs 7 som utgångspunkt ger följande karriärvägar.

Tabell 5. Elevernas karriärvägar i grundskolan

	T	MT	P	Karriärvägar				(Mobila)	Tot
				(Icke mobila)	Uppåt mobila	Nedåt mobila	"Hoppjerkor"		
Pojkar	160 38%	83 20%	20 5%	(263) (63%)	33 8%	94 22%	29 7%	(166) (37%)	411 100%
Flickor	212 48%	75 17%	12 3%	(299) (68%)	22 5%	100 23%	19 4%	(141) (32%)	440 100%
Totalt	272 31.7%	158 18.4%	32 3.7%		55 6.4%	194 22.6%	48 5.6%		839 100%

T, MT och P blir tillsammans en icke mobil karriärväg, medan Uppåt mobil, Nedåt mobil och Hoppjerkor blir en mobil karriärväg. Den teoretiska studievägen är den vanligaste för både pojkar och flickor, men fler flickor än pojkar väljer en rent teoretisk karriärväg. Ca en femtedel av eleverna väljer en mellanteoretisk väg, medan en liten andel av eleverna väljer en praktisk studieväg. Ungefär en femtedel av eleverna är nedåt mobila, dvs väljer en lägre teoretisk nivå vid senare valtillfälle, medan ett fåtal av eleverna väljer en högre nivå vid senare val. En särskild grupp är hoppjerkorna, som byter inriktning flera gånger. De flesta (ca 65%) väljer en karriärväg i årskurs 6, som de följer genom grundskolan. Huvuddelen av eleverna är alltså icke mobila i grundskolan.

Elevernas fördelning på karriärlinje i gymnasiet. Av undersökningens 867 elever börjar 681 i årskurs 1 i gymnasieskolan. Av undersökningens 867 elever börjar 85% av pojkarna och 78.5% av flickorna i gymnasieskolan. Om elever som hoppar av undervisningen under första läsåret och sådana som går en entermis- eller ettårskurs räknas bort, blir det 75% av pojkarna och ca 65% av flickorna som fortsätter i gymnasieskolan. Se bilaga för fullständig redovisning.

Tabell 6. Elevernas fördelning på linjealternativ i åk 1, 2 och 3 i gymnasiet. Procent beräknad på totala antalet pojkar och flickor per årskurs.

		T		Linjealternativ				Tot	
		T	%	MT	%	P	%	Tot	%
Åk 1	Pojkar	126	39.4	51	15.9	143	44.7	320	100
	Flickor	118	44.8	81	21.3	77	27.9	276	100
Åk 2	Pojkar	119	43.9	64	23.6	98	36.2	271	100
	Flickor	110	44.2	70	28.11	69	27.7	249	100
Åk 3	Pojkar	103	100	-		-		103	100
	Flickor	96	100	-		-		96	100

Resultatet visar att de flesta eleverna väljer en teoretisk inriktning genom hela gymnasiet. Flickorna går oftare på en mellan-teoretisk linje, medan pojkarna föredrar en praktisk inriktning. Av tabellen framgår att pojkarna "droppar ur" gymnasieskolan oftare än flickorna (59 pojkar slutar mot flickorna 27).

B e s k r i v n i n g a v e l e v e r n a s ö v e r g å n g t i l l g y m n a s i e s k o l a n f r å n g r u n d s k o l a n s k a r r i ä r l i n j e r .

Tabell 7. Antal elever som från grundskolans karriärlinjer fortsätter till gymnasieskolan. Procent beräknad på totala antalet elever per K-väg.

	Pojkar		Flickor		Totalt	
T	142	89.3%	174	89.1%	316	84.9%
MT	53	68.7%	25	33.3%	78	49.4%
P	7	35%	1	8.3%	8	25%
Mobil	109	65.7%	76	54.3%	185	60.0%
Totalt	311	73.5%	276	61.9%	587	66.5%

Av elever som gått på en teoretisk linje i grundskolan fortsätter de allra flesta till gymnasieskolan. Nästan 90% av pojkarna och 80% av flickorna som gått teoretisk linje fortsätter. Pojkar från mellanteoretisk och praktisk linje fortsätter betydligt oftare än flickorna

till gymnasiet. Avgörande vid övergång till gymnasieskolan tycks vara både grundskolelinjens teoretiska nivå och kön. Anmärkningsvärt är att så många mobila elever fortsätter till gymnasieskolan.

Flickor och pojkar från teoretisk k-väg väljer i stor utsträckning att gå vidare till gymnasiet. I samtliga karriärvägar i grundskolan väljer fler pojkar än flickor att gå vidare till gymnasiet. Störst är skillnaden vid övergång mellan praktisk linje/karriärväg och gymnasieskola, minst vid teoretisk. Mellanteoretiska pojkar går något oftare än mobila vidare till gymnasiet, medan andelen mobila flickor som går vidare är betydligt fler än mellanteoretiska.

Minst andel pojkar och flickor går till gymnasieskolan från praktisk karriärväg.

K a r r i ä r v ä g a r i g y m n a s i e s k o l a n. Kors-
tabeller av linjevalet i årskurs 1, 2 och 3 i gymnasiet ger följande
karriärvägar.

Tabell 8. Elevernas karriärvägar i gymnasieskolan. Procent beräknad på totala antalet elever, könen separat.

	T	MT	P	Karriärvägar				Mobila	Tot
				Icke mobila	Uppåt mobila	Nedåt mobila	"Hoppjerkor"		
Pojkar	102 38.2%	43 16.1%	96 36.0%	241 90.6%	22 8.23%	3 1.12%	1 0.9%	25 9.4%	267 100%
Flickor	91 38.9%	69 29.5%	67 28.6%	227 97.0%	5 2.13%	2 0.85%		7 2.99%	234 100%

T, MT och P blir tillsammans en icke mobil karriärväg, medan Uppåt mobila, Nedåt mobila och Hoppjerkor blir en mobil karriärväg. Resultatet visar att de icke mobila karriärvägarna dominerar i gymnasiet. Med undantag av en grupp pojkar (20), som går från praktisk linje i årskurs 1 till en mellanteoretisk linje i årskurs 2, är få elever mobila i gymnasiet (se bilaga). Den teoretiska karriärvägen är den vanligaste för både pojkar och flickor, som i lika stor utsträckning väljer den. Pojkarna väljer i andra hand en praktisk inriktning, i tredje hand en mellanteoretisk. Flickorna väljer lika gärna en praktisk och mellanteoretisk studieväg. Jämfört med grundskolan väljer fler elever en icke mobil karriärväg. Likaså väljer både pojkar och flickor oftare ett praktiskt alternativ i gymnasieskolan jämfört med grundskolan.

Fördelning i gymnasieskolan av grundskolans karriärvägar.

Karriärväg T. Av de flickor som gått en teoretisk karriärväg i grundskolan fortsätter fyra femtedelar i gymnasieskolan, de flesta på teoretisk linje i gymnasiet. Även pojkarna fortsätter i de flesta fall på en teoretisk linje.

Tabell 9. Fördelning på karriärlinje av elever från grundskolans karriärvägar i gymnasieskolans åk 1

		T	MT	P	Total
T	Pojkar	107	24	11	142
		75.4%	16.9%	7.7%	100%
Flickor		111	42	21	174
		63.8%	24.1%	12.1%	100%
MT	Pojkar	4	12	41	53
		7.54%	22.6%	77.4%	100%
Flickor		-	8	17	25
			32.0%	68.0%	100%
P	Pojkar	-	-	7	7
				100%	100%
Flickor		-	-	1	1
				100%	100%
Mobil	Pojkar	15	15	79	109
		13.8%	13.8%	72.5%	100%
Flickor		7	31	38	76
		9.2%	40.8%	50.0%	100%

Karriärväg MT i grundskolan. Betydligt fler pojkar, ca 70%, än flickor, en tredjedel, fortsätter till gymnasiet från den mellan-teoretiska karriärvägen. Både pojkar och flickor går oftast till praktisk linje i gymnasiet. Inga flickor och några få pojkar väljer teoretisk linje.

Karriärväg P i grundskolan. Resultatet visar att fler pojkar (35%) än flickor (8%) fortsätter i gymnasieskolan. Samtliga väljer praktisk linje. Mindre andel elever från praktisk karriärväg går vidare till gymnasieskolan än från någon annan linje. Särskilt märkbar är den tendensen bland flickorna på praktisk linje.

Karriärväg M i grundskolan. Flickor som gått mobil karriärlinje väljer i första hand praktisk linje i gymnasieskolan, i sista hand teoretisk linje. Pojkarna från mobil linje väljer mer markant i första hand det praktiska alternativet. och lika gärna någon av de två andra linjerna.

Mobiliteten mellan grundskolan och gymnasieskolan. Någon mobilitet uppåt förekommer nästan inte mellan grundskolan och gymnasieskolan. Bara fyra pojkar går från mellanteoretisk linje i grundskolan till teoretisk linje i gymnasieskolan. Många elever väljer däremot en lägre teoretisk linje i gymnasieskolan än i grundskolan. I gymnasieskolan går t ex många elever på praktisk linje, medan bara ett fåtal elever gick på praktisk linje i grundskolan.

V.2 Skillnad mellan karriärlinjerna i undersökningsvariablerna

T r i v s e l.

Tabell 10. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i grundskolan på frågan: "Trivs Du bra i skolan?"

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	NM
Pojkar	M	2.28	2.37	2.60	2.55	2.43
	N	151	78	15	33	84
	s	0.99	1.01	0.83	0.80	1.04
Flickor	M	2.08	2.18	2.91	2.10	2.09
	N	202	68	11	23	90
	s	0.86	0.96	1.14	0.67	0.94

$$F_p = 0.94, \quad F_f = 2.70$$

Skillnaden mellan karriärlinjerna är för pojkarna icke signifikant. Medelvärdena visar dock en svag tendens för ökad trivsel när den teoretiska inriktningen ökar. Medelvärdet för pojkar på teoretisk

linje är lägst, medan pojkar på praktisk linje har högst medelvärde (lågt medelvärde innebär hög trivsel och tvärtom). De mobila grupperna visar inbördes ingen nämnvärd skillnad. Deras trivsel är jämförbar med de mellanteoretiska och praktiska icke mobila linjerna. Elever som byter linje tycks alltså inte trivas sämre än sina icke mobila kamrater, som förväntades. En tänkbar orsak till detta redovisas i särskilt avsnitt (om mobila grupper).

Skillnaden mellan flickorna på karriärlinje är signifikant. Flickor på mer teoretisk karriärlinje trivs bättre än flickor på praktisk karriärlinje. Framför allt är det de praktiska flickorna som trivs sämre i skolan än sina kamrater på andra linjer. De mobila trivs lika bra som sina kamrater på teoretisk linje.

Tabell 11. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i grundskolan på faktorskalan i variabeln trivsel

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	NM
Pojkar	M	20.63	21.58	24.71	21.32	21.51
	N	148	72	14	31	71
	s	5.28	4.97	3.73	4.47	5.04
Flickor	M	19.48	20.55	20.96	19.16	19.95
	N	196	101	26	19	84
	s	4.16	4.95	5.49	3.70	4.77

$$F_p = 2.60, \quad F_f = 1.37$$

Skillnaden för pojkar i faktorskalan över variabeln trivsel är signifikant. Pojkar som väljer en teoretisk inriktning trivs bättre i skolan än sina kamrater. Sämst trivs de praktiskt inriktade pojkarna. Pojkar som väljer mellanteoretisk linje och mobila trivs ungefär lika bra, dvs sämre än de teoretiska men bättre än de praktiska pojkarna. Flickorna visar ingen signifikant skillnad, men teoretiska flickor tycks trivas något bättre än mellanteoretiska och praktiska. De två måtten på trivsel visar helt olika resultat. Då faktorskalan på trivsel är det säkrare mätinstrumentet, gäller resultatet från faktorskalan för variabeln trivsel.

Tabell 12. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i gymnasieskolan på frågan "Trivs Du bra i skolan?"

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	Tot
Pojkar	M	2.14	2.43	2.52	2.85	2.39
	N	118	40	88	18	264
	s	0.96	1.04	1.12	1.20	1.01
Flickor	M	2.07	1.96	2.34	-	2.14
	N	102	67	59	-	228
	s	0.92	0.71	1.01	-	0.92

$$F_p = 4.04, \quad F_f = 3.18$$

För pojkarna visar frågan "Trivs Du bra i skolan?" en klart signifikant skillnad mellan karriärlinjerna i gymnasieskolan till skillnad från grundskolan. Bäst trivs pojkarna som väljer den teoretiska linjen på gymnasiet, medan de som väljer en praktisk linje i gymnasiet trivs sämst av de mobila grupperna. Mobiliteten i gymnasiet är låg och de uppåt mobila pojkarna är den enda mobila grupp som är fler än fem och som redovisas. Den gruppen trivs sämre än alla andra grupper. Jämfört med karriärlinjerna i grundskolan är det framför allt den teoretiska karriärlinjen i gymnasieskolan som trivs med skolan. Flickorna avviker signifikant på frågan "Trivs Du bra i skolan?" Skillnaden är mindre för flickorna men liksom för pojkarna är skillnaden mellan karriärlinjerna större i gymnasieskolan än i grundskolan. I gymnasieskolan trivs flickorna på mellanteoretisk linje bäst och inte de på teoretisk linje som i grundskolan.

Trivsel, mätt med faktorskala, visar en klart signifikant skillnad mellan karriärlinjerna i gymnasieskolan för pojkar. Bland pojkarna är trivseln störst på teoretisk karriärlinje och sjunker gradvis med linjens teoretiska inriktning. Den uppåt mobila gruppen trivs allra sämst. Den mobila agruppen i gymnasiet trivs sämre än de icke mobila, vilket inte alls märks i grundskolan. (Se särskilt avsnitt om mobila grupper!) Genomgående tycks pojkarna på de icke mobila linjerna i gymnasieskolan trivas bättre än i motsvarande linjer i grundskolan.

Tabell 13. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i gymnasieskolan över i faktorskalen i variabeln trivsel

		Karriärvägar					
		T	MT	P	UM	Tot	
Pojkar	M	19.65	2.22	21.96	23.75	21.49	
	N	111	37	79	16	243	
	s	4.97	4.83	5.39	6.44	5.28	
Flickor	M	19.32	19.42	21.00	-	19.86	
	N	107	66	58	-	231	
	s	4.36	3.68	5.22	-	4.60	

$$F_p = 5.90 \quad F_f = 3.05$$

Pojkar som trivs bra tycks i större utsträckning fortsätta till gymnasiet.

Avvikelsen mellan linjerna är signifikant för flickor. Trivselen är bäst för flickor på teoretisk linje och markant sämst på praktisk linje. Skillnaden är liksom för pojkarna större mellan grupperna i gymnasieskolan än i grundskolan.

M o b i l a g r u p p e r. De nedåt mobila grupperna borde, om hypotesen stämmer, ha sämre trivsel och sämre relationer än de icke mobila grupperna. I resultatet som redovisats ovan har den nedåt mobila gruppen inte lägre värden på trivsel än den uppåt mobila eller praktisk och mellanteoretisk mobil karriärlinje. I variabeln relationer är förhållandet detsamma.

De mobila grupperna är sammansatta av samtliga elever som bytt linje, dvs elever som bytt från praktisk till teoretisk, från mellanteoretisk till teoretisk osv. Antalet variationer inom grupperna är stor. Som exempel visas i tabell de mobila flickornas linjekombinationer i grundskolan i variabeln trivsel.

Siffrorna i tabellen visar medelvärdet i variabeln trivsel, siffrorna inom parentes är antal individer som valt denna linjekombination.

Tabell 14. Mobila flickors linjekombinationer i grundskolan med medelvärdet på variabeln trivsel angiven

	Åk 7	Åk 8	Åk 9
Nedåt mobila		T	MT 19.75 (59)
	T	MT	MT 16.33 (3)
			P 19.33 (3)
		MT	P 22.07 (14)
	MT	P	P 16.00 (2)
Uppåt mobila		MT	MT 20.00 (7)
	P	P	MT 18.75 (4)
	MT	T	T 18.63 (8)

Man vet sedan tidigare att en stor grupp elever går från g-linjen i åk 8 (teoretisk) till h-linjen i åk 9. Av tabellen framgår att inte mindre än 59 av sammanlagt 81 nedåt mobila flickor byter från teoretisk till mellanteoretisk i åk 9. En tänkbar, den troligaste, anledningen till bytet är att få bättre betyg inför övergången till gymnasiet. Denna medvetna grupp elever kan inte förväntas ha sämre trivsel än icke mobila grupper. Eftersom den gruppen är störst av de nedåt mobila, påverkas medelvärdet och blir missvisande. Resultatet i andra variabler och för nedåt mobila flickor och pojkar kan förklaras på liknande sätt. I bilagan finns en fullständig redovisning för samtliga grupper och variabler.

S o c i o e k o n o m i s k b a k g r u n d. Karriärlinjerna (se tabell 15) skiljer sig klart signifikant för både pojkar och flickor när det gäller familjens utbildningsnivå. Pojkar och flickor som går en teoretisk karriärlinje, kommer betydligt oftare från familjer med hög utbildning än elever som väljer andra karriärvägar. Elever som går en praktisk karriärväg kommer betydligt oftare från familjer, där ingen av föräldrarna har utbildning. Variabeln Famu

Tabell 15. Karriärvägarnas medelvärdesfördelning i grundskolan i variabeln Famu

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	NM
Pojkar	M	4.19	5.66	6.00	5.69	5.58
	N	160	77	16	32	89
	s	1.86	1.86	0.97	1.04	1.33
Flickor	M	4.41	5.76	6.14	5.48	5.43
	N	208	67	9	19	94
	s	1.86	1.26	0.73	1.10	1.57

$$F_p = 21.10 \quad F_f = 13.73$$

mäts med en ordinalskala, dvs skalstegen är rangordnade men inte ekvidistanta. Det innebär att avstånden mellan de medelvärden som redovisas i tabellen inte är meningsfulla och F-värdet får tolkas med försiktighet.

Tabell 16. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i gymnasieskolan över variabeln Famu

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	Tot
Pojkar	M	3.89	5.55	5.60	5.84	5.07
	N	114	42	91	19	266
	s	1.89	1.09	1.16	0.94	1.65
Flickor	M	4.11	4.90	5.73	-	4.99
	N	104	67	59	-	230
	s	1.82	1.55	1.26	-	1.78

$$F_p = 30.41 \quad F_f = 21.74$$

Pojkar på teoretisk karriärlinje skiljer sig klart signifikant från pojkar på andra linjer i gymnasieskolan med avseende på familjens utbildningsnivå. Deras föräldrar har betydligt oftare utbildning på olika

nivåer än de andra pojkarnas föräldrar. Den uppåt mobila gruppen kommer från hem där föräldrarna har sämst utbildning i genomsnitt, medan mellanteoretisk och praktisk karriärlinje tycks vara jämförbara i större utsträckning. Föräldrar till pojkar i gymnasieskolan har högre utbildning i genomsnitt än de har i grundskolan. Det tycks då som om pojkar som fortsätter till gymnasieskolan i större utsträckning kommer från hem med högre utbildningsnivå än de som inte fortsätter.

Flickor från de mobila linjerna skiljer sig klart signifikant åt i variabeln Famu. Föräldrarnas utbildningsnivå minskar med minskande teoretisk inriktning. För samtliga linjer i gymnasieskolan gäller att familjens utbildningsnivå genomsnittligt är högre än för motsvarande linje i grundskolan. Liksom för pojkar tycks flickor från familjer med hög utbildningsnivå oftare fortsätta till gymnasieskolan.

Någon märkbar skillnad mellan pojkar och flickor i variabeln Famu tycks inte finnas.

R e l a t i o n e r. Den första frågan som mäter relationerna med hemmet visar en signifikant avvikelse för pojkar men inte för

Tabell 17. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i grundskolan på frågan: Tror Du att man kan lita på de flesta vuxna, så att Du kan anförtro Dig åt dem och få hjälp om Du behöver det?

		Karriärvägar					
		T	MT	P	UM	NM	Tot
Pojkar	M	2.61	2.86	3.06	2.76	2.73	2.75
	N	155	78	18	33	88	372
	s	0.70	0.79	0.80	0.52	0.72	0.75
Flickor	M	2.71	2.63	2.85	2.87	2.69	2.71
	N	208	79	13	22	85	400
	s	0.66	0.80	0.56	0.75	0.75	0.72

$$F_p = 2.80 \quad F_f = 0.65$$

flickor. Pojkar från en teoretisk karriärlinje litar på vuxna, medan pojkar från praktisk linje visar signifikant mindre förtroende för vuxna. Flickor från olika karriärlinjer skiljer sig inte nämnvärt åt i sin uppfattning om vuxna, men skillnaderna tenderar att gå i samma riktning som för pojkarna, dvs flickor på teoretisk linje litar mer på vuxna än flickor på praktisk linje.

Tabell 18. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i grundskolan på frågan: Hur ofta gör Du trevliga saker tillsammans med Dina föräldrar?

		Karriärvägar					
		T	MT	P	UM	NM	Tot
Pojkar	M	3.31	3.56	3.33	3.41	3.54	3.46
	N	156	78	18	32	88	372
	s	1.06	1.18	1.14	0.83	1.19	1.38
Flickor	M	3.11	3.49	3.77	3.64	3.58	3.35
	N	206	72	13	22	85	398
	s	1.18	1.36	0.83	0.92	1.01	1.62

$$F_p = 1.07 \quad F_f = 4.22$$

På frågan "Hur ofta gör Du trevliga saker tillsammans med Dina föräldrar?" visar flickorna en klart signifikant avvikelse mellan grupperna, men inte pojkarna. Flickorna från teoretisk karriärlinje gör oftare trevliga saker med sina föräldrar än kamrater på andra linjer, medan flickor från en praktisk linje gör det i mindre utsträckning än sina kamrater. Pojkarna gör lika ofta trevliga saker med föräldrarna som flickorna, men visar inga signifikanta skillnader mellan grupperna.

I gymnasieskolan (se tabell 19) visar pojkarna en signifikant avvikelse mellan grupperna beträffande familjerelationer. Ju mer teoretisk inriktning en linje har, desto bättre tycks relationerna i hemmet vara på den första frågan som mäter familjerelationer. Den lilla grupp pojkar som är uppåt mobil har jämförbara familjerelationer med de på praktisk icke mobil linje.

Tabell 19. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i gymnasieskolan på frågan: "Tror Du att man kan lita på de flesta vuxna, så att Du kan anförtro Dig åt dem och få hjälp om Du behöver det?"

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	Tot
Pojkar	M	2.54	2.63	2.86	2.80	2.75
	N	113	43	90	20	56
	s	0.72	0.85	0.73	0.92	0.75
Flickor	M	2.74	2.62	2.74	-	2.72
	N	104	68	62	-	234
	s	0.64	0.69	0.75	-	0.72

$$F_p = 3.72 \quad F_f = 0.79$$

Genomgående tycks relationerna med hemmet vara bättre för eleverna i gymnasieskolan jämfört med motsvarande linjer i grundskolan. Detta gäller inte den uppåt mobila gruppen, som här uppger något bättre relationer i grundskolan.

Flickorna visar påfallande liten skillnad mellan karriärlinjerna. Relationerna till hemmet tycks vara lika oavsett om man går på teoretisk eller praktisk linje. Skillnaden mellan motsvarande linjer i gymnasie- och grundskolan är också obetydliga. Jämfört med pojkar tycks flickorna på teoretisk linje ha sämre relationer, medan de på praktisk linje verkar ha bättre relationer med sina föräldrar. Någon större skillnad kan inte märkas.

Pojkarna visar en svag tendens åt att de som väljer en mer teoretisk linje har trevligare tillsammans med sina föräldrar (se tabell 20). På teoretisk och mellanteoretisk linje i gymnasieskolan gör pojkarna oftare trevliga saker med sina föräldrar än pojkarna på praktisk linje.

Flickorna visar däremot en klart signifikant skillnad, så att flickorna på teoretisk linje betydligt oftare gör trevliga saker med sina föräldrar jämfört med de på mellanteoretisk och praktisk (gör minst ofta trevliga saker med föräldrarna) linje. Flickorna som fortsätter efter grundskolan gör på samtliga linjer oftare trevliga saker med sina föräldrar. För flickorna tycks relationen med föräldrarna ha stor be-

Tabell 20. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i gymnasieskolan på frågan: "Hur ofta gör Du trevliga saker tillsammans med Dina föräldrar?"

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	Tot
Pojkar	M	3.23	3.42	3.51	3.49	3.46
	N	112	43	90	20	265
	s	1.08	1.07	1.19	1.15	1.14
Flickor	M	2.89	3.31	3.37	-	3.34
	N	102	68	62	-	232
	s	1.18	1.10	1.26	-	1.16

$$F_p = 1.65 \quad F_f = 7.46$$

tydelse för fortsatta studier, medan pojkarna däremot tycks vara mer oberoende av de direkta kontakterna med föräldrarna. De två sätten att mäta familjerelationer, dels indirekt på fråga ett, och dels direkt med fråga två, ger olika stora skillnader mellan pojkar och flickor men tycks peka i samma riktning - elever som väljer en mer teoretiskt inriktad karriärlinje har bättre familjerelationer än de som väljer en mer praktisk karriärlinje.

I n t e l l i g e n s. Skillnaden är klart signifikant mellan grupperna för både pojkar och flickor. Högst resultat på intelligens-

Tabell 21. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i grundskolan i variabeln DBA

		Karriärvägar				
		T	MT	P	UM	NM
Pojkar	M	36.82	29.31	24.81	26.36	29.16
	N	160	82	16	91	91
	s	6.68	8.16	6.11	5.53	6.09
Flickor	M	36.25	25.52	21.46	26.00	29.19
	N	212	73	11	21	98
	s	6.85	7.20	8.57	5.23	5.50

$$F_p = 5.09 \quad F_f = 5.45$$

testet har pojkar och flickor som valt en teoretisk karriärlinje, lägst de som valt praktisk karriärlinje. De nedåt mobila karriärlinjerna har betydligt högre medelvärde på intelligenstestet än den uppåt mobila gruppen. Detta beror troligtvis på att de flesta av dem är elever som i årskurs 9 går från 9 g (teoretisk) till 9 h (mellanteoretisk) i praktiken ett mycket litet steg, som troligen i de flesta fall görs för att höja betygsnivån inför gymnasiet. (Se särskilt avsnitt om mobila grupper). Intressant är också att flickornas medelvärde på mellanteoretisk och praktisk karriärlinje ligger klart lägre än pojkarnas, vilket skulle kunna tyda på att flickorna hellre väljer ett teoretiskt alternativ om de har möjlighet till det. Flickorna trivs bättre på samtliga karriärlinjer i gymnasieskolan jämfört med motsvarande linjer i grundskolan. För flickor gäller liksom för pojkar att de som trivs bra i skolan med kamrater osv i större utsträckning fortsätter till gymnasieskolan.

Både i grund- och gymnasieskolan trivs flickorna bättre med skolsituationen än pojkarna.

Tabell 22. Karriärlinjernas medelvärdesfördelning i gymnasieskolan över variabeln DBA (Intelligens)

		T	Karriärvägar			Totalt
			MT	P	UM	
Pojkar	M	37.72	32.07	27.43	30.45	31.50
	N	116	43	91	19	269
	s	6.98	6.24	8.17	6.81	8.45
Flickor	M	37.09	32.48	29.43	-	31.59
	N	106	69	63	-	238
	s	7.17	7.00	6.89	-	8.44

$$F_p = 31.73 \quad F_f = 35.78$$

Skillnaden mellan karriärlinjerna med avseende på intelligens är klart signifikant för både pojkar och flickor. För båda könen gäller att elever på teoretisk linje genomsnittligt har högst intelligens och elever på praktisk linje har lägst intelligens. Den mobila gruppen bland pojkarna har något högre värde än den praktiska linjen, men

lägre än de båda övriga icke mobila linjerna. Jämfört med grundskolan gäller för båda könen att de på samtliga linjer i gymnasieskolan har något högre intelligens. Det tycks som om de mer begåvade av eleverna, oavsett linje, fortsätter till gymnasieskolan oftare än mindre begåvade. Skillnaden mellan motsvarande linjer i gymnasie- och grundskolan är särskilt stor för flickor.

SAMMANFATTANDE RESULTAT

Hypotes 1. Ju högre teoretisk nivå en karriärväg (K-väg) har desto större är chansen att:

- eleven trivs bättre med skolsituationen. Hypotesen stöds för både pojkar och flickor i gymnasieskolan men inte i grundskolan.

- eleven har föräldrar med någon form av teoretisk utbildning utöver den obligatoriska skolans slut. Hypotesen stöds för både pojkar och flickor i grund- och gymnasieskolan.

- eleven kommer från ett emotionellt "varmt" hem. Hypotesen stöds delvis. Pojkarna avviker signifikant på den första frågan, som mäter relationer till hemmet, men inte på den andra. För flickorna är förhållandet omvänt.

- eleven är pojke. Resultatet är detsamma i grund- och gymnasieskolan. I gymnasieskolan finns en tendens till att detta stämmer men i grundskolan tycks förhållandet snarare vara det motsatta.

- eleven är intelligent. Hypotesen bekräftas i grund- och gymnasieskolan.

Hypotes 2. Elev som fortsätter till gymnasieskolan utmärks av:

- att eleven trivs med skolsituationen. Signifikansprövning ej utförd. Någon större skillnad tycks ej föreligga.

- att elevens föräldrar har någon form av teoretisk utbildning efter den obligatoriska skolans slut. Signifikansprövning ej utförd, men tendensen tyder på att den stämmer.

- att eleven kommer från ett "varmt" hem. Någon märkbar skillnad mellan elever i grund- och gymnasieskola tycks ej finnas.

- att eleven är pojke. Pojkar tenderar att i större utsträckning fortsätta till gymnasieskolan. Signifikansprövning ej utförd.

- att eleven är intelligent. Hypotesen tycks stämma.

VII

DISKUSSION

Huvudproblemet i detta arbete har varit att försöka kartlägga elevernas väg genom grund- och gymnasieskolan. I andra hand kommer beskrivningen av karriärlinjerna i några variabler. I båda fallen uppstår "rännilsproblemet", dvs trots att undersökningens population från början bestod av närmare 1 000 elever, blir vissa grupper så små att det kan vara svårt att dra slutsatser av resultatet. Resultatet har tolkats under förutsättning att det gäller för de grupper som kommer från undersökningspopulationen.

Tidigare har Dunér (1972) gjort en undersökning om elevernas linjeväg i grundskolan och hans undersökningsgrupp bestod av en del av denna undersöknings population. Bara ca 7 % av eleverna var uppåt mobila, den ändring som ställer krav på skolans och elevernas resurser. En tänkbar anledning till detta är att skolan inte erbjuder tillräcklig hjälp vid byte till högre teoretisk nivå, en annan är att eleverna från början hellre väljer en för hög teoretisk nivå och byter till en lägre. Med tanke på att ca 60 % av eleverna väljer teoretisk linje i årskurs 7 mot "bara" ca 45 % i årskurs 9, skulle det andra alternativet vara tillämpligt. Av de elever som är nedåt mobila gör en stor del ett byte mellan 9 g, som är teoretisk, och 9 h, som är mellanteoretisk, ett byte som i praktiken är obetydlig. Dunér fann i sin undersökning att 10 % av de nedåt mobila bestod av sådana elever. Om den gruppen är lika stor i denna undersökning, vilket är rimligt att anta, skulle bara 12 % vara nedåt mobila. Tillsammans med hoppjerkorna skulle den sammanlagda gruppen mobila elever vara ca 25 %. En av målsättningarna för skolan enligt gällande läroplan är att eleverna fritt kan välja studieinriktning och en av förutsättningarna för att det skall vara möjligt är ett fritt upprepat val av studieinriktning. Då så få av eleverna utnyttjar den förmånen, borde givetvis det fria valet påverkas i negativ riktning.

Som väntat fortsätter pojkarna i större utsträckning till gymnasieskolan än flickorna, särskilt gäller det pojkar från praktisk och mellanteoretisk linje. Den tendens till att "kosta på pojkarna utbildning" medan det "inte lönar sig att kosta på flickorna" som har

funnits sedan gammalt tycks fortfarande ha inflytande, även om den formellt inte finns kvar. Det kan emellertid vara svårt att dra slutsatser från resultatet. I resultatet ingår t ex inte ettåriga linjer och speciallinjer i gymnasieskolan. Elever som tar ett "sabbatsår" följs inte heller upp i denna undersökning. Det vore intressant att få reda på vart de elever tar vägen, som inte fortsätter i gymnasieskolan. En del fortsätter troligtvis sina studier efter en kortare tid i arbetslivet, andra utbildar sig internt osv. Sjöström (1975) har gjort en uppföljning av de elever som är arbetslösa efter grundskolan, men som ändå inte börjar i gymnasieskolan.

Pojkar och flickor skiljer sig inte bara åt då det gäller att fortsätta till gymnasieskolan utan också beträffande fullföljande av studier. Av pojkarna slutar 15 % före examen i årskurs 2, medan motsvarande siffra för flickorna är 10 %. Om fler pojkar börjar i gymnasiet, så avslutar procentuellt färre sina studier. Vad som händer de elever som droppar ur gymnasieskolan redovisar inte denna undersökning. Troligt är att en del elever efter ett uppehåll fortsätter på en annan linje eller går om en årskurs av gymnasieskolan. Rolf Beckne (1974) har i en rapport studerat drop-outs i gymnasieskolan och funnit att de i stort sett inte skiljer sig från övriga elever, något som också talar för att de fortsätter vid senare tillfälle.

Den egentliga mobiliteten, dvs de elever som fortsätter direkt från en linje till en annan, är mycket liten i gymnasiet jämfört med i grundskolan. En tänkbar anledning till det kan vara att eleverna är så mogna, har så stor självkänedom, att de allra flesta redan har gjort ett yrkesval som de håller fast vid. Mot detta talar Hollender (1970) och Ginzburg (1951), som funnit att de flesta i 12-16 årsåldern inte har den självkänedom som krävs för ett realistiskt yrkesval.

En annan förklaring till att den faktiska mobiliteten i gymnasiet är så liten skulle kunna förklaras av att många av de elever som "droppar ut" i gymnasiet börjar på en annan linje efter en tids uppehåll. En del av de elever som räknas som drop-outs skulle i själva verket vara mobila.

Fördelningen av elever på de olika karriärvägarna i gymnasieskolan skiljer sig mycket från fördelningen i gymnasieskolan. Många fler elever väljer mellanteoretisk och i synnerhet praktisk karriär-

väg i gymnasiet jämfört med grundskolan. Det tycks som om många elever vill ha en kort yrkesinriktad utbildning, vilket kan tänkas bero på den arbetsmarknadssituation som råder för närvarande, med t ex överskott av vissa akademikergrupper.

Det är intressant att notera att mobiliteten uppåt mellan grundskola och gymnasieskola, dvs de elever som i gymnasieskolan väljer högre teoretisk linje än i grundskolan, nästan inte existerar. Bara fyra pojkar går från mellanteoretisk linje i grundskolan till teoretisk linje i gymnasieskolan. Det verkar som om eleverna uppfattar möjligheterna att komplettera betygen i årskurs 9 för att söka en mer teoretisk linje i gymnasieskolan som små, eller så svåra att de inte förmår utnyttja dem.

Mobiliteten nedåt från grundskola till gymnasieskola är i stället vanlig. Huvuddelen av eleverna i gymnasieskolan kommer från teoretisk linje. Sannolikheten att en elev fortsätter till gymnasieskolan från teoretisk karriärväg i grundskolan är ca 90 % för pojkar och ca 80 % för flickor. Sedan minskar sannolikheten för fortsatta studier med grundskolelinjens teoretiska nivå. I synnerhet tycks flickor från praktisk linje sluta efter grundskolan. Elever som är mobila i grundskolan väljer inte så sällan att gå vidare. Som tidigare nämnts, är en grupp av de mobila eleverna knappast mobila, då skillnaden mellan de linjer som eleverna byter mellan är obetydlig och bytet, åtminstone i vissa fall, syftar till att höja betyg inför gymnasieskolan. Om den gruppen uteslutits, är det troligt att betydligt färre mobila elever gått vidare till gymnasieskolan. Gruppen mobila omfattar både uppåt mobila och nedåt mobila, vilket troligen förändrar resultatet. Enligt hypotesen bör de nedåt mobila fortsätta i mindre utsträckning än de uppåt mobila. Det går tyvärr inte att verifiera eller förkasta hypotesen utifrån resultatet.

Vad trivseln anbelangar visar pojkarna redan i grundskolan en signifikant skillnad mellan linjerna i variabeln trivsel. Ju mer teoretisk en linje är, desto bättre trivs pojkarna med skolan. I gymnasieskolan ökar skillnaderna mellan karriärlinjerna, och där är skillnaden signifikant även för flickorna. Flickorna trivs bättre än pojkarna i båda skolformerna. Resultatet var väntat och överensstämmer med Dunér (1972), som har funnit att trivsel är en betydelsefull faktor för linjeval. Tyvärr svarar inte resultatet på frågan om eleven går vidare till högre studier eller väljer högre

nivå på studierna för att han eller hon trivs, eller om det är elever som klarar av skolsituationen bra och därför trivs. Det vore intressant att studera karriärlinjernas trivsel med variablerna intelligens och studieprestation under kontroll för att verkligen se hur mycket trivseln betyder vid val av karriärlinje.

I undersökningen ger de två frågor som mäter familjerelationer olika resultat för pojkar och flickor. I den ena frågan "Tror Du att man kan lita på de flest vuxna osv", som indirekt mäter relationen med föräldrarna, visar pojkarna klart att familjerelationerna har betydelse för val av karriärlinje, så att pojkar med mer teoretisk inriktning har bättre familjerelationer än pojkar med mindre teoretisk inriktning. Bland flickorna märks däremot ingen klar skillnad. I den andra frågan, "Hur ofta gör Du trevliga saker tillsammans med Dina föräldrar?", som direkt mäter relationerna med hemmet och föräldrarna, visar flickorna en klar skillnad i samma riktning som pojkarna. Pojkarna visar ingen skillnad alls mellan karriärlinjerna.

Båda frågorna avser att mäta familjerelationer men resultatet blir helt olika. En förklaring kan vara frågornas indirekta resp direkta karaktär. Det är möjligt att pojkarna i tolv-tretton årsåldern har frigjort sig mer från föräldrahemmet och att föräldrarnas inflytande på deras dagliga liv har minskat, medan flickorna i den åldern fortfarande tillbringar en stor bit av sin fritid i föräldrahemmet i direkt kontakt med föräldrarna. Många pojkar i den åldern är aktiva t ex inom olika idrottsgrenar och annan hobbyverksamhet, medan motsvarande inte finns i alls samma utsträckning för flickor. Detta gör att medan flickorna fortfarande har starka föräldrakontakter, vänder sig pojkarna ut från föräldrahemmet till nya vuxenkontakter utanför hemmet.

Social bakgrund har, som nämnts i inledningen, visat sig vara en mycket betydelsefull faktor för linjeval och skolframgång, även om intelligensfaktorn konstanthållits. Resultatet från denna undersökningen pekar i samma riktning. Redan i grundskolan kan mycket stora skillnader mellan grupperna konstateras och skillnaderna ökar mellan karriärlinjerna i gymnasieskolan. Det mått på social bakgrund som använts, Famu, gör att resultatet dock får tolkas med en viss försiktighet, då skalan ej är ekvidistant.

Begåvningsfaktorn förväntades ha stor betydelse för linjevalet, något som resultatet bekräftar. Speciellt stor betydelse tycks begåvningsfaktorn ha för flickornas linjeval i grundskolan. Flickorna väljer också i väldigt hög utsträckning teoretisk karriärlinje i grundskolan, av okänd anledning. Skillnaderna mellan grupperna minskar i gymnasiet, vilket kanske kan förklaras av att relativt många elever är nedåt mobila mellan grundskolan och gymnasiet. Säkert kan denna mobilitet nedåt förklaras av läget på arbetsmarknaden, som gör vissa praktiska linjer tillfälligt lockande, medan den försämrade arbetsmarknaden för akademiker avskräcker en del från att välja teoretisk karriärlinje. Intressant vore att veta om den intagning efter kvotering, som vissa läroanstalter använder sig av, dvs ett bestämt antal elever från olika skolnivåer tas in och konkurrerar poängmässigt inom grupperna men inte sinsemellan, påverkar linjevalet i gymnasieskolan och till och med om eleven skall fortsätta i gymnasieskolan eller ej. Eleverna är nämligen tvungna att konkurrera med betygen från sin högsta utbildning. En elev som t ex har genomsnittspoängen 4 i sitt grundskolebetyg men bara 2,3 i gymnasiebetyget blir tvungen att konkurrera med det senare med andra från gymnasieskolan. Elever som redan i grundskolan bestämt sig för en utbildning med kvoteringsintagning kan tänkas avstå från gymnasiestudier om grundskolebetyget är tillräckligt bra.

En grupp elever som vore intressant att följa upp med avseende på karriärval är studieavbrytarna, som Rolf Beckne (1974) gjort flera rapporter om. Hur många av dessa elever kommer tillbaka till skolan vid senare tillfällen? Kan den låga mobiliteten i gymnasiet förklaras av att eleverna i stället för att byta linje direkt gör ett avbrott och fortsätter efter ett kortare avbrott på en annan linje.

Med utgångspunkt från resultatet är det framför allt några punkter och dess tänkbara konsekvenser som känns viktiga att framhålla.

Som tidigare nämnts, går det inte att dra för generella slutsatser av resultatet. Metoden innehåller svagheten med rännilsproblemet, dvs populationen spaltas upp i mindre och mindre grupper. I synnerhet är det svårt att dra slutsatser om elevernas karriärvägar i gymnasieskolan, då många elever avbryter studierna under gymnasietiden. Följande punkter förtjänar att betonas:

- De flesta elever väljer redan tidigt en karriärväg, som de sedan håller fast vid. Detta i en ålder då det får anses mycket tveksamt om eleverna är mogna att fatta ett sådant beslut. Som exempel kan nämnas, att elever från den teoretiska "gymnasieförberedande" linjen fortsätter till gymnasieskolan i betydligt större utsträckning än sina kamrater. Den teoretiska karriärvägen väljs av elever som har högre trivsel, högre intelligens, bättre social bakgrund och bättre relationer med sin familj. Läroplanens jämlikhetstankar tycks inte fungera i praktiken.

- Trots likartad bakgrund väljer fortfarande pojkar i större utsträckning att fortsätta i gymnasieskolan än flickor, och de väljer också en högre teoretisk nivå än flickor med motsvarande bakgrund. Flickorna tycks behöva mer stöd från föräldrar och skola för att kunna utnyttja sina resurser i skolarbetet. Det är något som föräldrar, lärare och studierådgivare borde känna till. Lyckas inte skolan hjälpa flickorna med detta, kommer heller aldrig den strävan för jämlikhet mellan könen som för närvarande finns i samhället att uppnå något resultat.

SIA betonar hur viktigt det är att barn tidigt tränas i att kommunicera och få intellektuell stimulans. Men med tanke på att barns intellektuella kapacitet till 80% är färdigutvecklad vid skolstarten (Erasmie, 1973), kommer skolan in för sent för att på allvar kunna hjälpa barn med detta. Av faktorer som påverkar barns karriärväg genom skolan har familjens utbildningsnivå och relationerna i hemmet stor betydelse. Familjen betyder också mycket för barnets intelligensutveckling, som påverkar barnets väg genom skolan.

Ett sätt att hjälpa barnet i dess väg genom skolan tycks vara att ge det en bra start innan skolan, att ge familjen en chans, t ex genom att införa sex-timmars-dag.

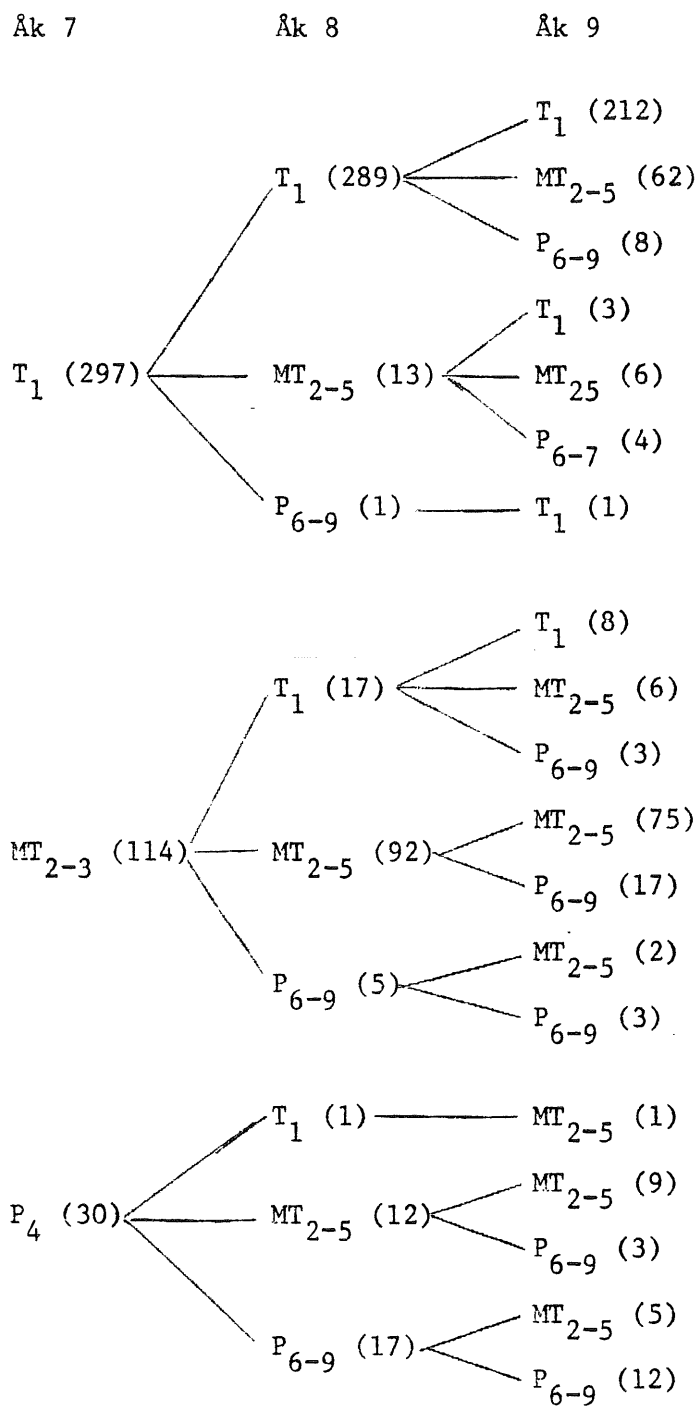
LITTERATURFÖRTECKNING

- Astin, H.S. Career Development during the High School Years. J. counsel. Psychol., 1967, 14, 94-98.
- Astin, H.S. & Myint, T. Career development of young women during the post high school years. J. counsel. Psychol., 1971, 18(4), 369-393.
- Banducci, R. Accuracy of Occupational Stereotypes of Grade-Twelve Boys. J. counsel. Psychol., 1970, 6, 534-539.
- Beckne, R. Studieavbrott i gymnasieskolan. Stockholm: Särtryck ur DSU, 1974:2.
- Carlsson, G. Social Mobility and Class Structure. Lund: Lund studies in sociology, 1958.
- Douvan, E. & Adelson, J. The adolescent experiment. New York: John Wiley & Sons, 1966.
- Dunér, A. Vad skall det bli? Undersökningar om studie- och yrkesvalsprocessen. Stockholm: Allmänna Förlaget, 1972.
- Erikson, H. Barnet och samhället. Borås: Natur och Kultur, 1969.
- Erasmie, T. Tonårspsykologi, Stockholm: Bonniers, 1972.
- Fretz, B. Predicting Career Preference from Preadolescent Development. J. counsel. Psychol., 1972, 4, 286-291.
- Freiburg, S. De magiska åren, Stockholm: Prisma, 1967.
- Freud, A. Barnets psykiska hälsa. Stockholm: Prisma, 1967.
- Ginzberg, E., Ginzberg, S.W., Axelrad, S. & Herma, J.L. Occupational choice: an approach to a general theory. New York: Columbia University Press, 1951.
- Girod, B. & Totigh, F. Family Background and Income, School Career and Social Mobility of Young Males of Working Class Origin. A Geneva Survey, Acta Sociologica 1965, 9, 94-109.

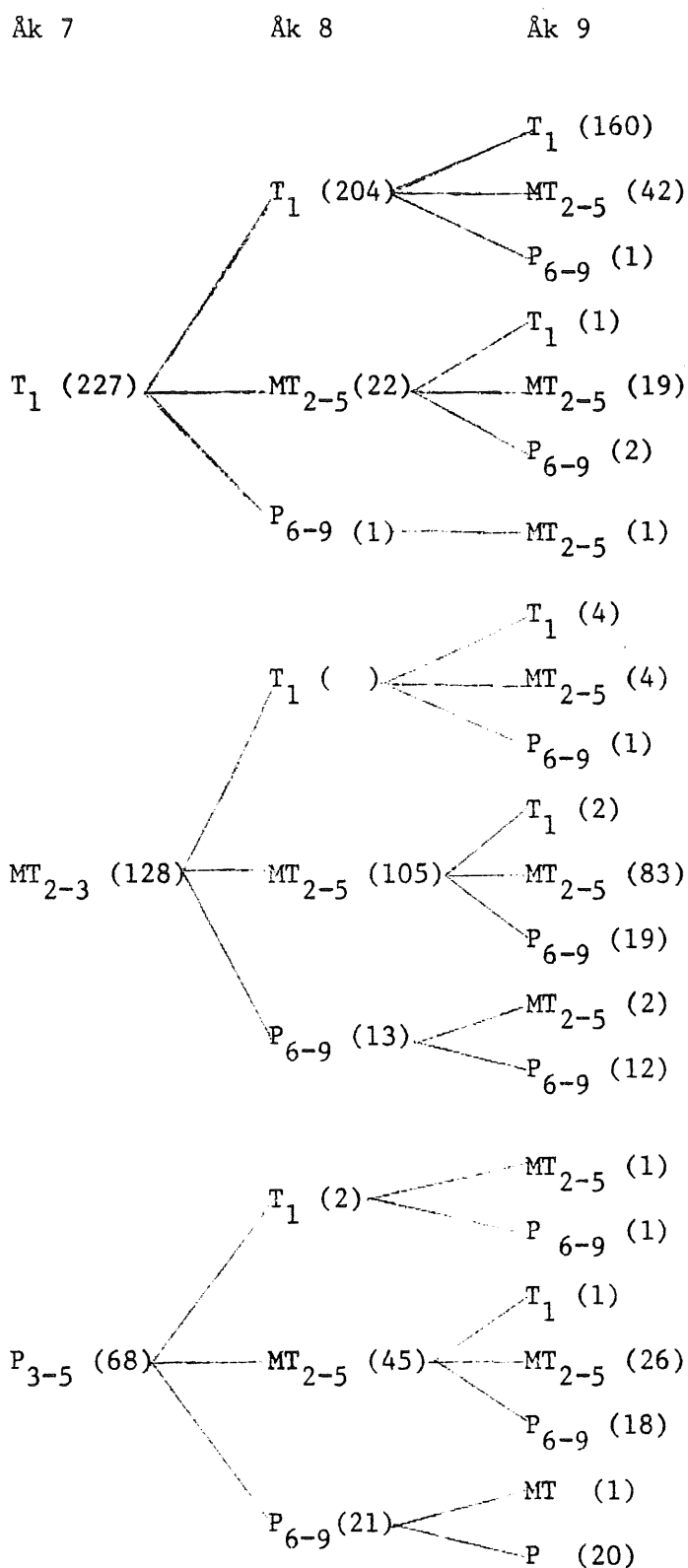
- Hjortzberg-Nordlund, F. & Marnell, M. Tonåringars studie- och yrkesval. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1974.
- Holland, J.L. A counselor's guide for use with the self-directed search for educational and vocational planning. Palo Alto: Consulting Psychologists Press, 1971.
- Hollender, J.W. Development of Vocational Decisions during Adolescence. J. counsel. Psychol., 1971, 3, 244-248.
- Härnqvist, I. & Grahn, Ä. Vägen genom gymnasiet. Elevernas syn på valsituation och studieformer. 1960 års gymnasieutredning. SOU 1963: 15 Sthlm. 1963
- Israelson, B. & Quensel, C.E. Studenternas utbildningsideal. Lund: Glerups, 1958.
- Jansson, S. & Ljung, B. Vägen genom högstadiet till gymnasiet. Sthlm: Rapport 45, Lärarhögskolan, 1970.
- Johnsson, G. Det sociala arvet. Sthlm: Tidens förlag, 1969.
- Kahl, J.A. Education and Occupational Aspirations of "Common Mans". i Halsey, A.H., Floud, I. and Andersson, C.A. Education, Economy and Society. Glencoe III: The Free Press, 1961.
- Läroplan för grundskolan. Sthlm: Skolöverstyrelsen, 1969.
- Moberg, S. Vem blev student och vad blev studenten. Lund: Gleerups, 1951.
- Magnusson, D., Dunér, A. & Zetterblom, G. Adjustment. A longitudinal Study. Sthlm: Almqvist och Wiksell, 1975.
- Orring, J. Flyttning, kvarsittning och utkuggning i högre skolor i relation till folkskolans betygssättning. Sthlm: Statens offentliga utredningar, 1969.
- Pallone, N.J., Richard, F.S., & Hurley, R. Key Influences of Occupation Preference among Black Youth, Indiana: J. counsel. Psychol., 1973, 4, 484-486.
- Roe, A. Early determinants of vocational choice. J. counsel. Psychol., 1957, 212-217.

- Rosen, Family structure and achievement motivation. Amer. sociol. Rew., 1961, 26, 574-585.
- Sewell, W., Shah, V.P. Socioeconomic status, intelligence, and the attainment of higher education. Sociology of Education, 1967, 40(1), 1-23.
- Super, D.E. The psychology of careers, New York: Harper and Row, 1959.
- Thorndike, R.L., Hagen, E.P. Ten thousand careers. New York: John Wiley and Sons, 1959.
- Sjöström, K. Elever som fullbordat grundskolan men som inte fortsätter direkt i gymnasieskolan. Sthlm, Psyk.ex.arb., 1975.

Bilaga 1. Flickornas fördelning på samtliga linjealternativ i grundskolan. Teoretiskt linjealternativ förkortas T, mellan-teoretiskt (MT) och praktiskt alternativ P. Antal indivi-der anges inom parentes. Index anger linjens nummer.

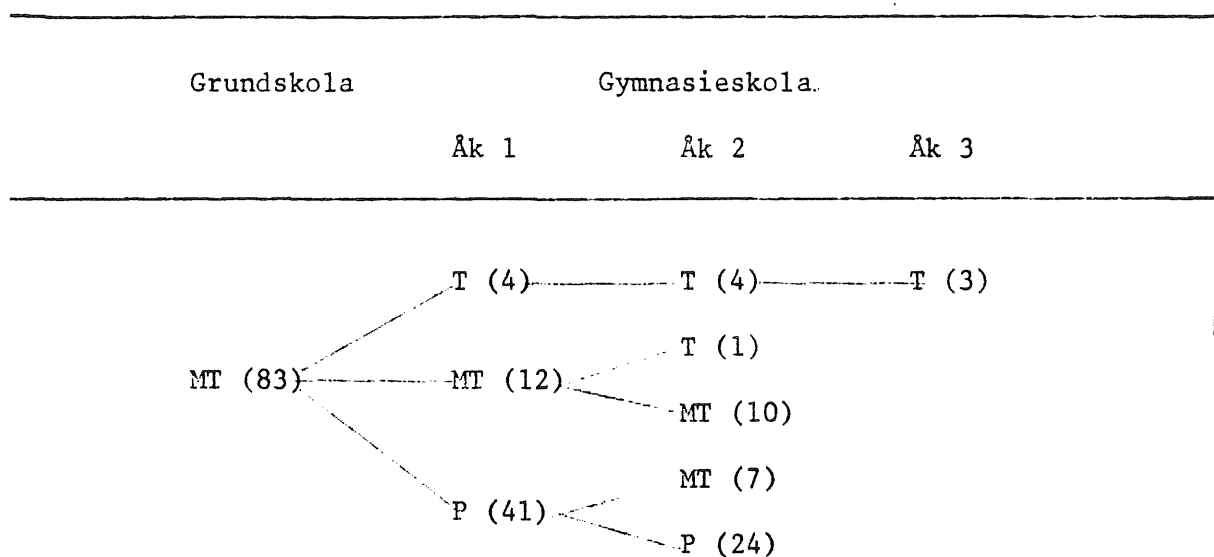
Bilaga 2. Pojkarnas fördelning på samtliga linjealternativ i grundskolan. Teoretiskt linjealternativ förkortas T, mellanteoretiskt (MT) och praktiskt alternativ (P). Antal individer anges i parentes. Index anger linjens nummer.

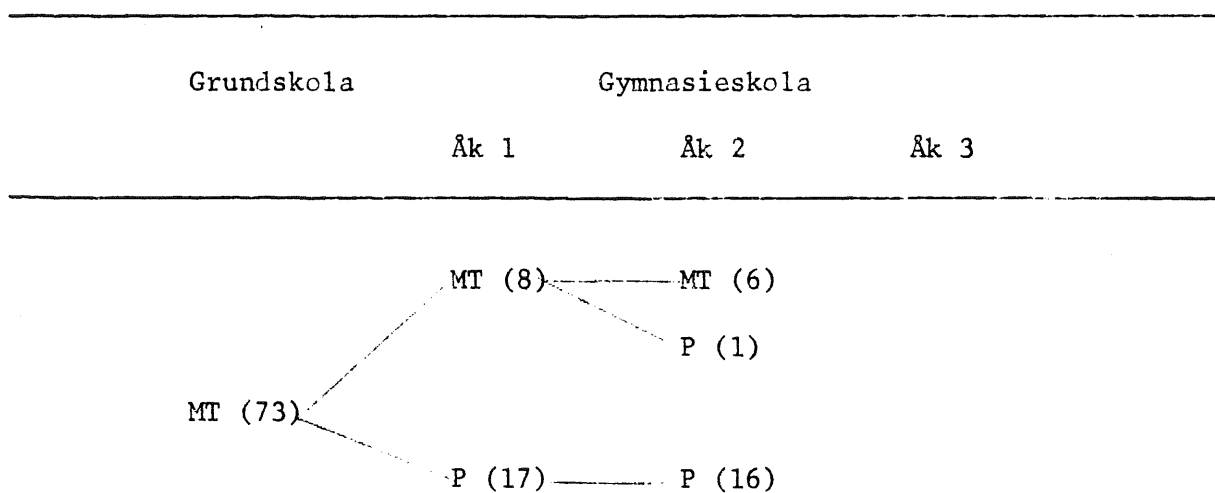
Bilaga 3. Frekvensfördelning över grundskolans karriärvägar i gymnasiets årskurs 1. Teoretisk karriärväg förkortas (T), mellanteoretisk (MT) och praktisk (P). Procenten beräknad på totala antalet individer av båda könen.

	Grundskolans karriärvägar									
	T		MT		P		Mobil		Totalt	
	Po	F1	Po	F1	Po	F1	Po	F1	Po	F1
Utbildn mindre än 2 år	1	2	2	3	-	1	4	8	7	14
	0.2%	0.5%	0.5%	0.7%	-	0.2%	0.9%	1.4%	1.6%	3.2%
P	11	21	41	17	12	1	79	38	143	77
	2.6%	4.9%	9.6%	3.9%	2.8%	0.2%	18.5%	8.8%	33.6%	17.9%
MT	24	42	12	8	-	-	15	31	51	81
	5.6%	9.7%	2.8%	1.9%	-	-	3.5%	7.2%	12%	18.8%
T	107	111	4	-	-	-	15	7	126	118
	25.1%	25.8%	0.9%	-	-	-	3.5%	1.6%	21.6%	27.9%
Studie- avbryt under 1:a året i gy	11	23	10	14	-	3	15	9	36	49
	2.6%	5.3%	2.3%	3.2%	-	0.7%	3.5%	2.1%	8.5%	11.4%

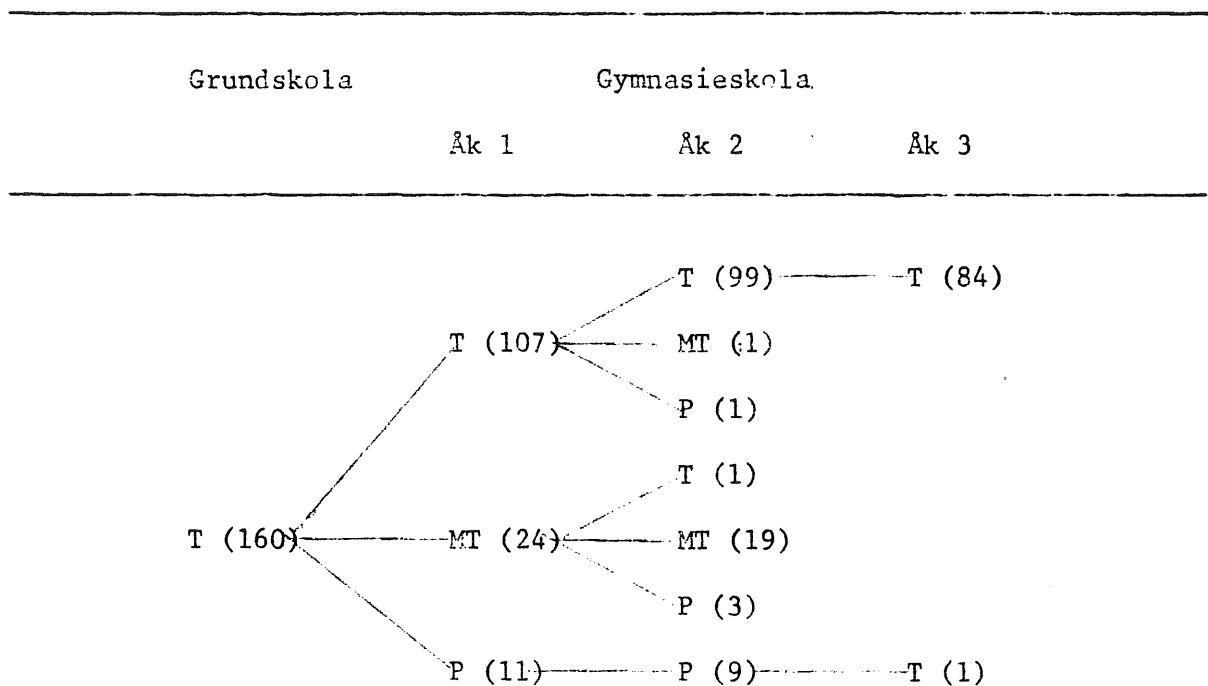
Bilaga 4. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för pojkar på grundskolans mellanteoretiska karriärväg

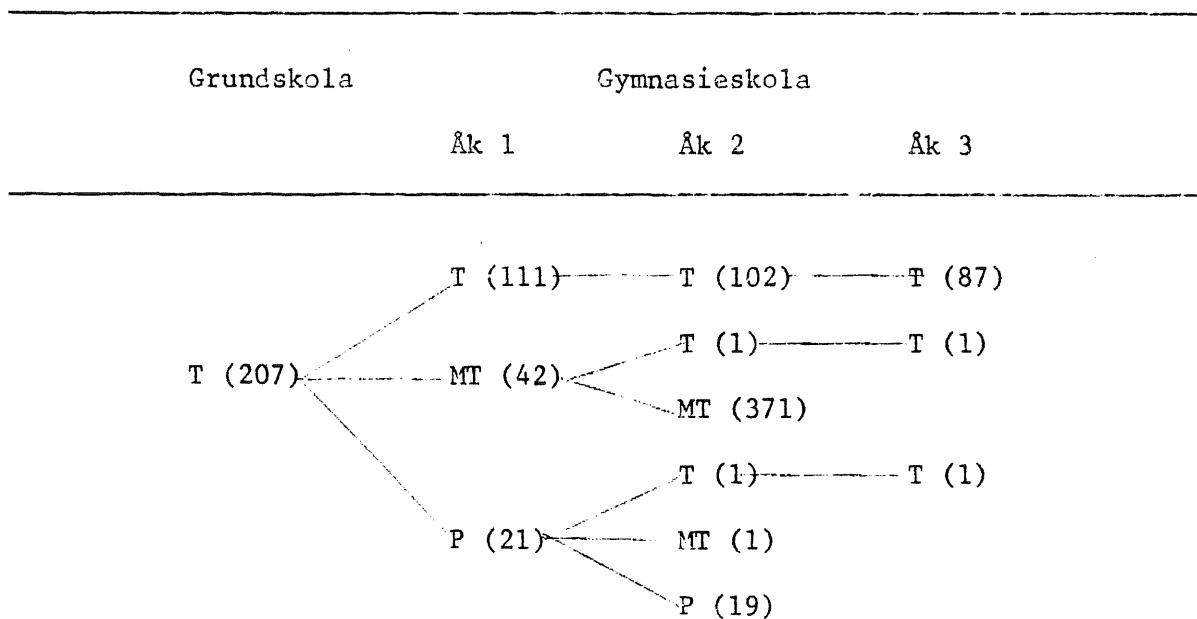
Bilaga 5. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för flickor på grundskolans mellanteoretiska karriärväg

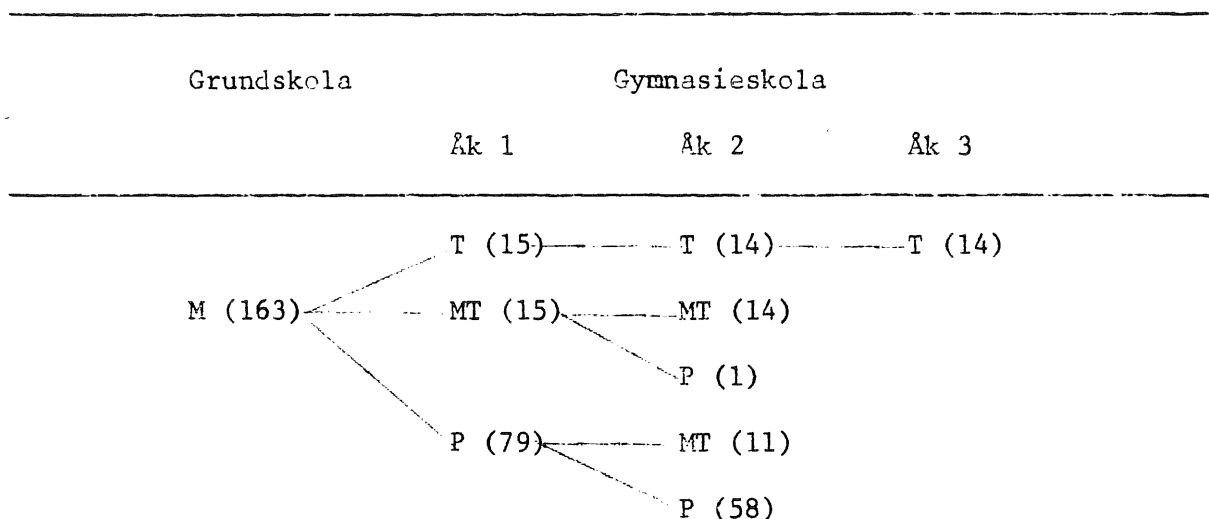
Bilaga 6. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för pojkar på grundskolans teoretiska karriärväg

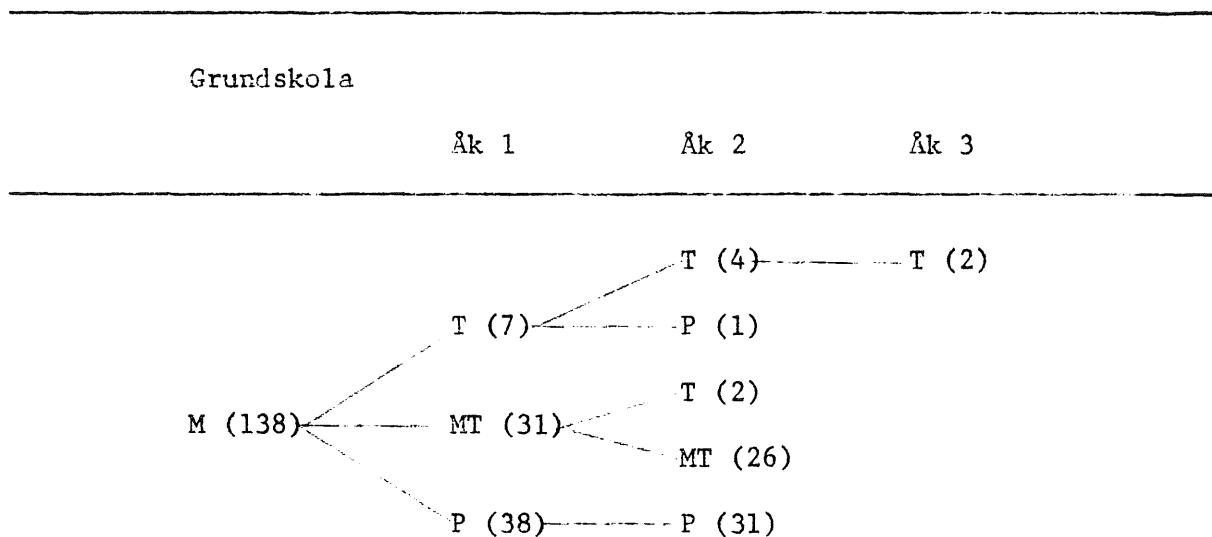
Bilaga 7. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för flickor på grundskolans teoretiska karriärväg

Bilaga 8. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för pojkar på grundskolans mobila karriärväg. Mobil karriärväg förkortas M.

Bilaga 9. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för flickor från grundskolans mobila karriärväg. Mobil karriärväg förkortas M.

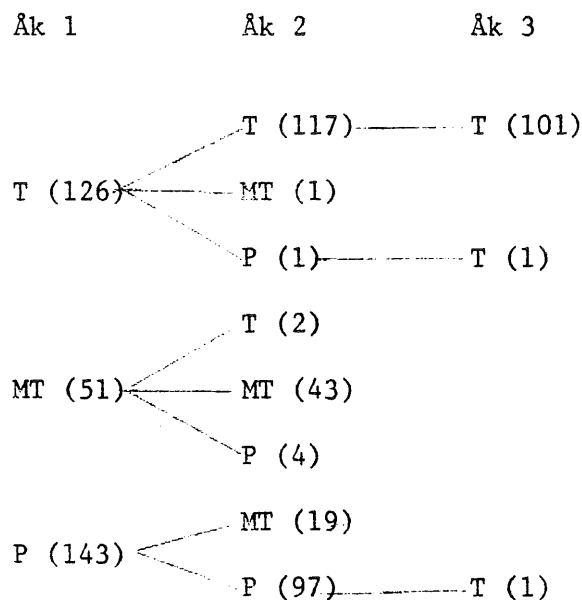
Bilaga 10. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för pojkar på grundskolans praktiska karriärväg

Grundskola	Gymnasieskola		
	Åk 1	Åk 2	Åk 3
P (20)	P (15)	MT (1)	-
		P (6)	

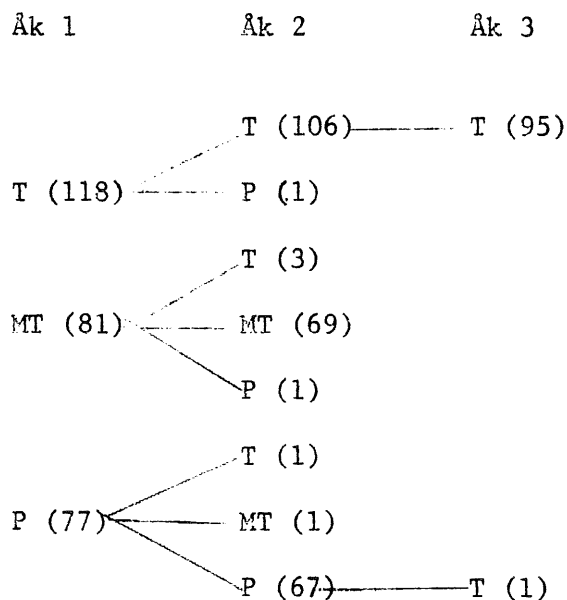
Bilaga 11. Fördelning på linjer i gymnasieskolan för flickor på grundskolans praktiska karriärväg

Grundskola	Gymnasieskola		
	Åk 1	Åk 2	Åk 3
P (12)	P (1)	P (1)	-

Bilaga 12. Pojkarnas fördelning efter karriärlinje i gymnasieskolan. Förkortningar T (teoretisk), MT (mellanteoretisk) och P (praktisk). I tabell 1 redovisas vilka linjer som tillhör de olika karriärlinjerna. Antal individer anges i parentes.

Bilaga 13. Flickornas fördelning efter karriärlinje i gymnasieskolan. Förkortningar T (teoretisk), MT (mellanteoretisk), P (praktisk). I tabell 1 redovisas vilka linjer som tillhör de olika karriärlinjerna. Antal individer anges i parentes.

Bilaga 14. Flickornas medelvärdesfördelning på undersökningsvariablerna efter linje i grundskola

Variab- ler Linje	Trivsel	Fatriv	DBA	Famu	Rel 1	Rel 2
T	M 2.06 N (280)	M 19.54 N (271)	M 34.49 N (295)	M 4.63 N(287)	M 2.70 N (284)	M 3.23 N (281)
MT	M 2.27 N (103)	M 20.55 N (101)	M 26.01 N (112)	M 5.81 N (106)	M 2.69 N (108)	M 3.51 N (108)
P	M 2.46 N (26)	M 20.96 N (26)	M 22.39 N (28)	M 5.92 N (26)	M 2.83 N (30)	M 3.00 N (30)
UM	M 2.10 N (23)	M 19.16 N (19)	M 26.00 N (21)	M 5.48 N (19)	M 2.87 N (22)	M 3.64 N (22)
NM	M 2.02 N (90)	M 19.95 N (87)	M 29.12 N (98)	M 5.43 N (94)	M 2.69 N (85)	M 3.58 N (88)

Bilaga 15. Pojkarnas medelvärdesfördelning på undersökningsvariablerna efter linje i grundskolan

Linje	Variabler	Trivsel	Fatriv	DBA	Famu	Rel 1	Rel 2
1		M 2.29 N (211)	M 20.61 N (206)	M 35.39 N (225)	M 4.55 N (223)	M 2.62 N (219)	M 3.37 N (220)
2		M 2.45 N (119)	M 22.58 N (111)	M 27.92 N (125)	M 5.64 N (120)	M 2.86 N (118)	M 3.53 N (118)
3		M 2.67 N (61)	M 22.88 N (57)	M 24.76 N (62)	M 5.88 N (60)	M 2.99 N (64)	M 3.64 N (63)
UM		M 2.55 N (33)	M 21.32 N (31)	M 26.36 N (33)	M 5.69 N (32)	M 2.76 N (33)	M 3.41 N (32)
NM		M 2.43 N (84)	M 21.51 N (71)	M 29.16 N (91)	M 5.58 N (89)	M 2.73 N (88)	M 3.54 N (88)

Bilaga 16. Medelvärdesfördelning av undersökningsvariabeln efter linje
i åk 1 i gymnasiet - flickor

Linje	Variab- ler	Trivsel	Fatriv	DBA	Famu	Rel 1	Rel 2
T		M 2.07 N (113)	M 19.19 N (107)	M 37.02 N (118)	M 4.05 N (116)	M 2.72 N (116)	M 2.92 N (114)
MT		M 1.99 N (78)	M 19.52 N (77)	M 32.43 N (80)	M 4.99 N (78)	M 2.69 N (80)	M 3.39 N (80)
P		M 2.25 N (67)	M 20.46 N (66)	M 29.43 N (73)	M 5.64 N (69)	M 2.69 N (72)	M 3.46 N (72)
Total		M 2.15 N (400)	M 19.86 N (387)	M 31.59 N (424)	M 4.99 N (406)	M 2.72 N (412)	M 3.34 N (410)

Bilaga 17. Medelvärdesfördelning av undersökningsvariabeln på olika linjealternativ i åk 1 i gymnasiet - pojkar

Variabler Linje	Trivsel	Fatriv	DBA	Famu	Rel 1	Rel 2
T	M 2.16 N (118)	M 19.76 N (118)	M 37.78 N (125)	M 3.94 N (123)	M 2.56 N (122)	M 3.26 N (121)
MT	M 2.44 N (48)	M 21.40 N (45)	M 32.00 N (51)	M 5.26 N (50)	M 2.66 N (50)	M 3.37 N (121)
P	M 2.52 N (128)	M 22.23 N (116)	M 27.37 N (134)	M 5.70 N (133)	M 2.85 N (129)	M 3.53 N (128)
Total	M 2.39 N (391)	M 21.49 N (374)	M 31.50 N (412)	M 5.07 N (403)	M 2.75 N (402)	M 3.46 N (402)